

Vysoká škola ekonomická v Praze

Podnikohospodářská fakulta

Podniková ekonomika a management

Bakalářská práce

Výdajová metoda HDP ČR

Vypracoval: Tomáš Hataš

Akademický rok: 2010/2011

Vedoucí práce: Ing. Tomáš Pavelka, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma
„Výdajová metoda HDP ČR“
vypracoval samostatně, a že jsem uvedl
veškerou použitou literaturu a podkladové materiály, ze kterých jsem čerpal,
v seznamu literatury.

V Praze dne

Podpis

Poděkování

Děkuji především panu inženýru Tomáši Pavelkovi za důležité rady, připomínky při zpracování bakalářské práce. Dále děkuji inženýru Michalu Širokému za poskytnutí cenných informací. V neposlední řadě děkuji mé rodině, která mě nejen finančně, ale také hlavně psychicky podporovala během bakalářského studia.

Obsah

1	ÚVOD.....	6
2	CÍL A METODIKA PRÁCE	8
2.1	CÍL PRÁCE	8
2.2	METODIKA PRÁCE.....	8
3	TEORETICKÁ ČÁST	10
3.1	SYSTÉM NÁRODNÍHO ÚČETNICTVÍ	10
3.1.1	<i>Historie systému národního účetnictví.....</i>	<i>10</i>
3.1.2	<i>Význam systému národního účetnictví</i>	<i>11</i>
3.2	HRUBÝ DOMÁCÍ PRODUKT	11
3.2.1	<i>Nominální versus reálný HDP.....</i>	<i>13</i>
3.2.2	<i>Metody výpočtu HDP</i>	<i>13</i>
3.3	VÝDAJOVÁ METODA HDP	15
3.4	VÝDAJE NA KONEČNOU SPOTŘEBU	16
3.4.1	<i>Výdaje domácností</i>	<i>16</i>
3.4.2	<i>Výdaje vlády.....</i>	<i>19</i>
3.4.3	<i>Výdaje neziskových institucí.....</i>	<i>21</i>
3.5	TVORBA HRUBÉHO KAPITÁLU	22
3.5.1	<i>Tvorba hrubého fixního kapitálu.....</i>	<i>23</i>
3.5.2	<i>Změna stavu zásob</i>	<i>24</i>
3.5.3	<i>Čisté pořízení cenností</i>	<i>25</i>
3.6	ZAHRANIČNÍ OBCHOD.....	26
3.6.1	<i>Dovoz a vývoz zboží</i>	<i>27</i>
3.6.2	<i>Dovoz a vývoz služeb.....</i>	<i>27</i>
4	PRAKTICKÁ ČÁST.....	29
4.1	PRVNÍ HYPOTÉZA.....	29
4.2	DRUHÁ HYPOTÉZA	33
4.2.1	<i>Příspěvek výdajů domácností k vývoji HDP</i>	<i>35</i>
4.2.2	<i>Příspěvek vlády k vývoji HDP.....</i>	<i>39</i>
4.2.3	<i>Příspěvek neziskových institucí k vývoji HDP.....</i>	<i>39</i>
4.2.4	<i>Příspěvek fixního kapitálu k vývoji HDP</i>	<i>40</i>
4.2.5	<i>Příspěvek změny zásob k vývoji HDP.....</i>	<i>41</i>
4.2.6	<i>Příspěvek cenností k vývoji HDP.....</i>	<i>41</i>
5	ZÁVĚR.....	43
6	ZDROJE	45

9	PŘÍLOHY.....	46
---	--------------	----

1 Úvod

Za téma bakalářské práce jsem si zvolil výdajovou metodu hrubého domácího produktu České republiky. HDP je jeden ze čtyř hlavních agregovaných ukazatelů, který měří hospodářskou výkonnost dané země. Mezi další ukazatele patří inflace, nezaměstnanost a zahraniční obchod. Každý člověk, nejen já, se musí zajímat o výkonnost své země. Nemusí vědět přesné číslo tempa růstu HDP. Měl by však mít alespoň povědomí, zda HDP roste či klesá, na jaké hodnotě se zhruba nachází. Podle toho, jakým směrem se HDP ubírá, může člověk předpokládat budoucí vývoj, co se týče nezaměstnanosti, výše platu, atp. Nepříznivý vývoj HDP dává stimul hospodářské politice, která provádí různá opatření, nařízení, rozhodnutí, která v konečném důsledku ovlivňují občana samotného. Pokud HDP roste, způsobuje tento růst vyšší zaměstnanost, vyšší příjmy a jiné „výhody“ pro obyvatele.

Bakalářská práce je rozdělena na 2 části – teoretickou a praktickou.

V teoretické části nejprve zmíním systém národního účetnictví, který získal svoje místo díky období Velké hospodářské krize koncem 20. let 20. století. Tento systém má stejnou strukturu pro většinu zemí Evropy z důvodu porovnatelnosti mezi jednotlivými státy. Nejnovější systém nese název ESA 95, modifikovaný Evropskou unií, který analyzuje ekonomiku jako celek. Poté objasním pojem HDP. HDP lze definovat ze strany nominálního produktu či ze strany reálného produktu. Dále uvedu metody výpočtu hrubého domácího produktu, mezi které patří výrobní, důchodová a výdajová metoda. Výrobní metoda pracuje s pojmem přidaná hodnota. Naproti tomu, důchodová metoda pracuje s pojmem náhrady zaměstnanců. Tyto náhrady zaměstnanců tvoří jeden z příjmů domácností, které jsou poté použity pro krátkodobou či dlouhodobou spotřebu. Tzn., že náhrady zaměstnanců se objevují i u výdajové metody.

Výdajová metoda představuje samostatnou kapitolu. Její složky rozdělím, stejně tak jako Český statistický úřad, na 3 hlavní komponenty: výdaje na konečnou spotřebu, tvorba hrubého kapitálu a zahraniční obchod. Ve výdajích na konečnou spotřebu spatřujeme výdaje domácností, vlády a neziskových institucí. Domácnosti zaujímají největší část celkového HDP. Tvorba hrubého kapitálu se člení na fixní kapitál, změnu zásob a cennosti. Zahraniční obchod v sobě obsahuje dovoz a vývoz zboží a služeb.

V praktické části poté analyzuji HDP České republiky výdajovou metodou za období od roku 2000 do roku 2010. Vytyčím si 2 hypotézy, které v analytické části ověřím. První hypotéza ověří, zda domácnosti zaujímají jednu polovinu celkového HDP. V druhé hypotéze se bude také jednat o domácnosti, ale v jiné souvislosti. Ověřím, zda příspěvky

domácnosti v jednotlivých letech přispívaly také jednou polovinou k vývoji hrubého domácího produktu. Určité příspěvky ostatních komponentů výdajové metody okomentuji v porovnání s vývojem HDP. Uvedu také trend příspěvků jednotlivých složek, a zda korelují s vývojem HDP. Určité výkyvy jednotlivých příspěvků vysvětlím.

V kapitole „Závěr“ uvedu také alternativní ukazatel k HDP, který nese název Index šťastné planety. Tento index je pro zamyšlení, zda HDP opravdu plní svoji funkci jako ukazatele blahobytu.

2 Cíl a metodika práce

Nejprve připomenou a dále rozvedu hlavní cíl práce a to analýza HDP ČR výdajovou metodou. V druhé části této kapitoly napíši metodiku, podle které budu postupovat.

2.1 Cíl práce

Cílem mé práce je nejen krátce definovat systém národního účetnictví, reálný a nominální HDP, ale také analýza HDP ČR výdajovou metodou. Právě tato metoda je hlavní cíl. Zpočátku uvedu výrobní a poté důchodovou metodu. Těchto částí se jen dotknu. Stěžejním bodem se stane výdajová metoda. Představím všechny složky této metody. Poté přistoupím k samotné analýze HDP v období 2000 – 2010. Vytýčím si 2 hypotézy, které v praktické části ověřím, a to:

- 1) Rovná se spotřeba domácností opravdu polovině celkového ročního HDP? Každý rok analyzuji a zjistím, zda v každém roce dosahuje spotřeba domácností 50 % celkového hrubého domácího produktu České republiky. Časové období činí od roku 2000 do roku 2010.
- 2) V první hypotéze ověřuji, zda spotřeba domácností dosahuje poloviny celkového HDP. Ve 2. hypotéze ověřím, zda vliv spotřeby domácností na celkovém růstu HDP dosahuje rovněž 50 %, jedné poloviny. Zda přispívají výdaje domácností také 50% k růstu HDP.

K dokazování výše uvedených hypotéz použiji následnou metodiku. V praktické části napíši přesný postup výpočtu, jaké hodnoty jsou pro nás relevantní.

2.2 Metodika práce

Hodnoty všech složek výdajové metody jsou k dispozici na webových stránkách Českého statistického úřadu.¹ K ověření výše citovaných hypotéz použiji jak hodnoty v absolutním, tak také v procentuálním vyjádření. Pro potřeby analýzy využiji hodnoty se stálými cenami, průměr předchozího roku, sezonně očištěny a také běžné ceny, sezonně očištěny.

Pro ověření 1. hypotézy použiji procentuální podíl jednotlivých složek na celkovém HDP. Absolutní hodnoty složek vydělím celkovým HDP. Tímto docílím procentní podíl spotřeby domácností na celkovém HDP. Poté jen ověřím, zda hypotéza platí či neplatí.

¹ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2011-03-11. [cit. 2010-04-15]. Dostupné z WWW: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/hdp_cr

K ověření 2. hypotézy použiji metodu, kterou používá Český statistický úřad. Jedná se o příspěvky jednotlivých komponentů k vývoji HDP. Příspěvky spočítám v prvním kroku jako meziroční podíl jednotlivých komponentů. V druhém kroku tento rozdíl vydělím hodnotou HDP minulého, předchozího roku.

3 Teoretická část

V teoretické části se dotknu systému národního účetnictví. Ozřejmím pojem HDP, vyjmenuji a popíši metody výpočtu a další pojmy týkající se HDP. Konkrétněji charakterizuji výdajovou metodu a její komponenty.

3.1 Systém národního účetnictví

Národní účetnictví „shrnuje číselné informace vztahující se k ekonomické činnosti národního hospodářství a přináší popis základních jevů, jakými jsou produkce, rozdělování, akumulace. ...národní účetnictví je v kompetenci statistiků. ... Tedy národní účetnictví je statistickým modelem národního hospodářství.“²

3.1.1 Historie systému národního účetnictví

„Velkým podnětem pro vznik národního účetnictví jako systému byla Velká krize ve 30. letech 20. století a rozvoj makroekonomické teorie.“³ Jak uvádí Spěváček⁴, po Velké hospodářské krizi, jež začala na „černý čtvrtek“ 24. října 1929, rostla úloha státu nebývalým tempem. K tomu, aby mohl stát zasahovat do ekonomického dění, bylo nutné znát určitá data týkající se hospodářské výkonnosti země. Na základě těchto získaných dat prováděl fiskální a monetární politiku. S přibývajícím časem docházelo k internacionalizaci ekonomik a ke vzniku různých mezinárodních organizací. Do těchto mezinárodních organizací přispívaly státy. Členské příspěvky se odváděly do mezinárodní pokladny přímo úměrně národnímu důchodu. Proto byla snaha od této doby sjednotit standardy a normy, podle kterých se tvořil národní důchod zemí. V roce 1968 zveřejnilo OSN standardizovaný systém národních účtů s názvem A System of National Accounts (SNA 1968), který používala většina vyspělých zemí a různá mezinárodní organizace. „Tento systém vytvořil rámec pro systematické a integrované zaznamenání hlavních toků a stavů v národním hospodářství.“⁵ Dále Spěváček⁶ uvádí, že největší mezinárodní organizace světa se podílely v 90. letech na vytvoření nového, vylepšeného a lépe propracovaného systému s názvem System of National Accounts (SNA 1993), který publikovaly v roce 1993. O 2 roky později, tedy v roce 1995 publikovala EU modifikovaný systém, který nese označení The Euro-

² (HRONOVÁ, 2000 str. 2)

³ (SPĚVÁČEK, 1999 str. 7)

⁴ (SPĚVÁČEK, 1999 stránky 7 - 8)

⁵ (SPĚVÁČEK, 1999 str. 8)

⁶ (SPĚVÁČEK, 1999 stránky 8 - 9)

pean System of Accounts (ESA 1995). Systémy z roku 1993 a 1995 se liší oproti předchozí verzi v několika ohledech. Jedná se o větší propracovanost a přesnost, dále o podrobnější analýzy různých sociálních aspektů, které SNA 1968 neobsahovalo.

3.1.2 Význam systému národního účetnictví

Podle Hronové a Hindlse je „význam národního účetnictví především v těchto směrech:⁷

- poskytovat souhrnné informace o národním hospodářství,
- analyzovat ekonomický pohyb,
- zajišťovat provázanost ekonomických prognóz.“

3.2 Hrubý domácí produkt

Hrubý domácí produkt je jeden ze čtyř agregovaných ukazatelů celkové ekonomiky. Mezi další agregované ukazatele patří cenová hladina, nezaměstnanost a saldo zahraničního obchodu. V dnešní době je HDP bráno jako hlavní indikátor ekonomické výkonnosti. HDP říká o ekonomické vyspělosti každé země. Jak uvádí Spěváček⁸, v centrálně řízených ekonomikách je pro ekonomiku určující nabídková strana, poptávková strana se musí přizpůsobit. V tržních ekonomikách (platí pro ČR) je hlavní hybnou silou poptávka. Poptávka determinuje výrobu, tudíž nabídkovou stranu.

„Hrubý domácí produkt je tržní hodnota veškerých finálních statků a služeb vyprodukovaných v dané ekonomice za dané časové období.“⁹ Tuto definici dále Pavelka¹⁰ rozšiřuje následovně:

- za finální statek či službu se považuje takový produkt, který slouží ke konečné spotřebě. Musíme si dát pozor na dvojité započítávání hodnoty. Tento jev je eliminován pomocí přidané hodnoty. Na základě této logiky je tvořen HDP výrobní metodou.
- pod pojmem tržní hodnota se rozumí tržní cena produktu, kterou platí kupující. Tržní cena se skládá z hodnoty výrobku samotného a nepřímé dani. Mezi nepřímé daně zahrnujeme spotřební daň a daň z přidané hodnoty (DPH). Samozřejmě, že existují výrobky a služby, které „neprojdou“ trhem. Jedná se o různé práce at' už v domácnosti či mezi sousedy.

⁷ (HRONOVÁ, 2000 str. 3)

⁸ (SPĚVÁČEK, 1999 str. 65)

⁹ (PAVELKA, 2007 str. 17)

¹⁰ (PAVELKA, 2007 stránky 17 - 18)

Ocenění těchto služeb je otázkou statistiků, kteří tuto hodnotu pouze odhadují.

- slovo „veškeré“ ve výše uvedené definici znamená hodnotu všech statků a služeb v dané ekonomice. Jelikož cena produktu se zvyšuje díky nepřímé dani, existují snahy tyto daně neplatit. Na druhou stranu ve všech státech, zemí světa se vyskytuje stínová neboli šedá ekonomika. Do stínové ekonomiky se řadí např. pašování, drogy, prostituce. Se zbožím stínové ekonomiky se běžně obchoduje, ale poněvadž neprochází trhem, nemůže být hodnota produktu být zaznamenána v HDP. Ve světě dynamické a stále se zdokonalující a zpřesňující statistiky existují určité statistické modely, které mohou hodnoty statků a služeb odhadnout a tudíž se započítávají do celkového HDP.
- v dané ekonomice odráží skutečnost, že výrobky a služby mohou být vyrobeny jak rezidenty, tak i nerezidenty určitého státu. Jedná se o vyrobené statky a služby, které byly vyrobeny na území určitého státu. HDP už nemusí zajímat, kdo daný počet výrobků vyrobil nebo kdo vlastní výrobní faktor. Důležité je, že výrobky byly legálně vyrobeny na území určitého státu.
- za dané časové období může být bráno čtvrtletí nebo také rok. Jak u čtvrtletí, tak i u roku postupem času dochází k revizím, které zpřesňují výpočty a udávají tak spolehlivější hodnoty HDP.

„Hrubý domácí produkt představuje souhrn hodnot přidaných zpracováním ve všech odvětvích činností považovaných v systému národního účetnictví za produktivní (tj. včetně služeb tržních i netržních). Jde o propočet v kupních cenách, za které jsou realizovány tržní výkony (tzn. včetně daní z produktů a bez dotací na produkty). U netržních služeb je přidaná hodnota vyjádřena jako souhrn náhrad zaměstnancům a spotřeby fixního kapitálu. Prvotní propočet je proveden v běžných cenách. Pro potřeby sledování vývoje s vyloučením vlivu změn cen následuje převod do průměrných cen předchozího roku, ze kterých se tzv. řetězením získají údaje ve stálých cenách roku 2000.“¹¹

Pavelka¹² uvádí, že čistý domácí produkt (ČDP) znamená hrubý domácí produkt snížený o znehodnocený kapitál. Hrubé investice se skládají z čistých investic a obnovovacích investic. Čisté investice zvyšují zásobu kapitálu a tím i hodnotu jak ČDP, tak i HDP.

¹¹ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Makroekonomické údaje [online]. 2011-03-22. [cit. 2010-03-29]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz>

¹² (PAVELKA, 2007 str. 26)

Naopak obnovovací investice slouží pouze k obnově znehodnocené kapitálu, které slouží pouze ke zvýšení hodnoty HDP.

3.2.1 Nominální versus reálný HDP

Jak uvádí Pavelka¹³, nominální hrubý domácí produkt se vyjadřuje v běžných cenách. V běžných cenách se odráží, jak množství vyprodukovaných statků a služeb, tak také cenová hladina. Z toho plyne čím větší inflace, tím vyšší domácí nominální produkt. Hlásala by vláda, že reálný produkt je vysoký i díky započítané inflaci, dopouští se vláda nadhodnocení HDP. Jedná se přitom o zkreslení velikosti produkce určitého státu. Z tohoto důvodu nelze porovnávat HDP například v období 2000 -2010, poněvadž v každém roce byla cenová hladina na jiné úrovni. Vychází nám čísla, avšak nesrovnatelná nejen mezi zeměmi, ale i meziročně v určité zemi. Zajímá nás, jak se HDP změnilo v jednotlivých letech, co se týče změny produkce. Toho docílíme, pokud HDP budeme počítat ve stálých cenách. Stálé ceny abstrahují od inflačních změn. Výpočet je jednoduchý, jednotlivé složky nominálního HDP se vydělí náležitými cenovými indexy, a tak získáme reálný HDP.

Můžeme také celkový nominální domácí produkt vydělit reálným domácím produktem, získáme tak deflátor HDP. Tento deflátor HDP je nejkompexnějším cenovým indexem v ekonomice. Tento index charakterizuje míru inflaci v dané ekonomice. Rovnice vypadá takto:¹⁴

$$\text{deflátor HDP} = \frac{\text{nominální HDP}}{\text{reálný HDP}} * 100$$

3.2.2 Metody výpočtu HDP

Existují 3 metody výpočtu HDP: výrobní, důchodová a výdajová. Nejprve zmíním výrobní metodu, následně důchodovou metodu. Pro výdajovou metodu je vyčleněna samostatná kapitola.

3.2.2.1 Výrobní metoda HDP

Výrobní metodu HDP lze ilustrovat následujícím schématem:¹⁵

Produkce
– Mezispotřeba
= Hrubá přidaná hodnota

¹³ (PAVELKA, 2007 stránky 24 - 25)

¹⁴ (PAVELKA, 2007 str. 25)

¹⁵ (KADEŘÁBKOVÁ, 2003 str. 39)

$$\begin{aligned}
&+ \text{Daně z produktů} \\
&- \text{Dotace na produkty} \\
&- \text{FISIM} \\
&= \text{HDP}
\end{aligned}$$

Položka produkce vyjadřuje produkci statků a služeb, jejíž hodnota činí primární cenu čili bez daní. Mezispotřeba sleduje hodnotu statků a služeb, které se pokládají za vstupy do výroby, jenž mohou být přeměněny anebo zcela spotřebovány. Odečteme-li od hodnoty produkce mezispotřeby, obdržíme hrubou přidanou hodnotu (HPH). K HPH přičítáme daně z produktů (spotřební či DPH) a zároveň odečítáme různé dotace na výrobky. „Do mezispotřeby jsou zahrnuty i finanční zprostředkovatelské služby nepřímo měřené (FISIM – financial intermediation services indirectly measured), o tuto částku se snižuje celková hrubá přidaná hodnota.“¹⁶ Jestliže vše správně spočítáme, obdržíme skutečný hrubý domácí produkt počítaný výrobní metodou.

3.2.2.2 Důchodová metoda HDP

Druhá ze tří metod výpočtu HDP nese termín důchodová a je vyjádřena níže uvedeným schématem:¹⁷

$$\begin{aligned}
&\text{Náhrady zaměstnanců} \\
&+ \text{Hrubý provozní přebytek a smíšený důchod} \\
&+ \text{Daně z výroby a z dovozu} \\
&- \text{Dotace na produkty a ostatní dotace na výrobu} \\
&= \text{Hrubý domácí produkt}
\end{aligned}$$

Tato metoda vychází z výrobní metody, resp. alokuje přidanou hodnotu mezi výrobní faktory. Cenami za používání výrobních faktorů jsou mzdy, úroky, zisky a renty. Tato metoda zachycuje primární rozdělení důchodu mezi výrobní faktory. U položky náhrady zaměstnancům se jedná o cenu za výrobní faktor práce – mzda, plat – k tomu se přičítají sociální příspěvky zaměstnavatelů. U hrubého provozního přebytku a smíšeného důchodu jde o cenu za výrobní faktor kapitálu – zisk. Po odečtení znehodnocení kapitálu (odpisů) obdržíme čistý provozní přebytek a smíšený důchod. Na rozdíl od výrobní metody, kde výpočet obsahoval pouze nepřímé daně, tak u důchodové metody máme několik druhů daní – DPH, spotřební daň, daň z nemovitosti, dovozní cla, aj.

¹⁶ (KADEŘÁBKOVÁ, 2003 str. 40)

¹⁷ (KADEŘÁBKOVÁ, 2003 str. 49)

3.3 Výdajová metoda HDP

Výdajová metoda je poslední ze tří metod, díky níž lze vypočítat HDP. Je nutno zde poznamenat, že všechny 3 metody by měly dát stejný výsledek. Avšak díky některým odhadovaným položkám se mohou jednotlivé výpočty lišit. Výdajovou metodu lze označit také jiným termínem, a to poptávková strana ekonomiky. Jedná se o celkovou poptávku dané země. Z výše uvedeného tvrzení, že poptávka determinuje výrobu, tudíž nabídkovou stranu, je potřeba znát hlavní komponenty, které hýbou celkovou poptávkou. Výdajovou metodou zjistíme celkové výdaje dané země na nákup statků a služeb.

Výdajová metoda obsahuje 4 hlavní složky¹⁸:

- a) Výdaje domácností na spotřebu (C)
- b) Výdaje na investice (I)
- c) Vládní výdaje na nákupy výrobků a služeb (G)
- d) Čistý export (NX)

Výdajovou metodu HDP lze zapsat následující rovnicí:

$$HDP = C + I + G + NX$$

Spěváček¹⁹ uvádí, že soukromá spotřeba, investice a veřejná spotřeba tvoří domácí poptávku. Pokud k domácí poptávce přičteme čistý export, získáme konečnou poptávku. Jednotlivé složky se podílí na celkovém HDP různým podílem. Nejvýznamnější složka koreluje s růstem HDP. Jednotlivé růstové či klesající tendence složek odráží jisté skutečnosti. Například, pokud roste spotřeba obyvatel v daném státě, naznačuje tento růst hospodářské oživení dané ekonomiky. Růst investic pomáhá nejen k současnému růstu, ale také vytváří podmínky pro budoucí růst. Rostou-li vládní výdaje, jedná se o fiskální krok, pomocí čehož chce vláda oživit hospodářský stav státu. Zvyšující čistý export, za předpokladu neměnných ostatních složek HDP, signalizuje určitou závislost státu na zahraničí.

Je velmi důležité jaké položky počítáme do 4 výše uvedených komponentů. Proto se nejprve musí vyčlenit a popsat jednotlivé komponenty výdajové metody HDP a následně je analyzovat. Pokud se analyzuje výdajová metoda HDP z hodnot zveřejňovaných na internetových stránkách českého statistického úřadu, je potřeba zahrnovat do jednotlivých komponentů přesně definované položky, tak jak je uvedeno na jejich webových stránkách. Tyto definované položky vychází ze systému ESA 95. Pro různé analytické účely mohou být některé položky vyškrtuty. Například, z důvodu velké proměnlivosti u změny stavu

¹⁸ Toto členění se nachází v: (PAVELKA, 2007 stránky 19-20)

¹⁹ (SPĚVÁČEK, 1999 str. 65)

zásob, je tato položka vynechána z tvorby hrubého kapitálu. Poté domácí poptávka snížená o tento údaj se nazývá finální anebo efektivní domácí poptávka.

Analyzují HDP na základě dat z českého statistického úřadu České republiky. Český statistický úřad rozlišuje 3 hlavní komponenty výdajové metody HDP. První komponent se nazývá výdaje na konečnou spotřebu. Ve výdajích na konečnou spotřebu jsou zahrnuty výdaje domácností, neziskových institucí a vlády. Druhý komponent nese název tvorba hrubého kapitálu. V této složce je zahrnut fixní kapitál, změna zásob a cennosti. Třetím a posledním komponentem je zahraniční obchod. V zahraničním obchodě jsou zahrnuty hodnoty statků a služeb u vývozu, dovozu i salda.

V této teoretické a následně v praktické části rozlišují 3 hlavní komponenty a to:

- výdaje na konečnou spotřebu,
- tvorba hrubého kapitálu,
- zahraniční obchod.

3.4 Výdaje na konečnou spotřebu

Výdaje na konečnou spotřebu zahrnují výdaje domácností, vlády a neziskových institucí. Většina z níže uvedených definic pochází ze systému ESA 95. Tento systém je zveřejněn na stránkách ČSÚ.²⁰

3.4.1 Výdaje domácností

Je zde na místě si definovat pojem domácnosti z pohledu výdajové metody HDP. Dle ESA 95 je definice domácností následující: „Sektor domácností zahrnuje jednotlivce nebo skupiny jednotlivců jako konečné spotřebitele a také jako podnikatele produkující tržní výrobky, nefinanční a finanční služby (tržní výrobce) za předpokladu, že odpovídající činnosti nejsou oddělené od těchto subjektů, že se nepovažují za kvazispolečnost (nesdružená institucionální jednotka, tj. jednotka ve vlastnictví jednoho subjektu). Také se zahrnují jednotlivci nebo skupiny jednotlivců jako výrobce výrobků a nefinančních služeb výlučně pro vlastní konečné užití.“²¹

Podle ESA 95 základní zdroje těchto jednotek pochází:²²

- z náhrad zaměstnanců,

²⁰ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

²¹ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

²² ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

- z důchodů z vlastnictví,
- z transferů od jiných sektorů
- z příjmů z prodejů tržních produktů
- z imputovaných příjmů z výroby produktů pro vlastní konečnou spotřebu.

ESA 95 dále pokračuje, že sektor domácností lze rozdělit do několika skupin podle různých kritérií. Mezi často používané kritérium patří hlavní zdroj domácností. Pokud osoba má několik zdrojů, vezme se v potaz pouze ten hlavní, významný zdroj osoby. Pokud rozdělíme domácnosti podle hlavního zdroje, obdržíme členění do 6 subsektorů.²³

- a) zaměstnavatelé – sem se zahrnují i ti, kteří pracují na vlastní účet
- b) zaměstnanci
- c) příjemci důchodů z vlastnictví
- d) příjemci dávek důchodového zabezpečení – především starobní penze
- e) příjemci ostatních transferových důchodů
- f) ostatní domácnosti – zde jsou zahrnované osoby žijící trvale v institucích

Dle ESA 95 sektor domácností zahrnuje:²⁴

- 1) jednotlivce či skupiny jednotlivců, kteří mají hlavní funkci spotřebu
- 2) osoby trvale žijící v institucích, které nemají skoro žádnou samostatnost v rozhodování v ekonomických záležitostech (např. osoby žijící v kláštěrech, dlouhodobě nemocní v nemocnicích)
- 3) jednotlivci či skupiny jednotlivců, kteří mají hlavní funkci spotřebu a produkují statky a nefinanční služby pro vlastní konečné užití
- 4) vlastníky či společenství, kteří nemají statut nezávislého právnického subjektu
- 5) neziskové instituce s malým významem

Výdaje domácností na statky a služby a také výdaje neziskových institucí, které posluhují domácnostem, se nazývají též soukromá spotřeba. Jedná se o statky krátkodobé i dlouhodobé povahy. Je bezesporné, že soukromá spotřeba je největší složkou výdajové metody hrubého domácího produktu. Dejme tomu, že výdaje domácností představují 50 % celkového HDP. Pokud se zvýší výdaje domácností o 1 %, celkové HDP se zvýší přibližně

²³ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

²⁴ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

o 0,5 %.²⁵ Jelikož má soukromá spotřeba největší váhu v národohospodářské poptávce, jsou její změny hlavní příčinou ke změně výroby.

Jak uvádí Spěváček²⁶, příjmy výrobních faktorů znamenají zdroje spotřeby domácností. Zdroj spotřeby domácností představuje disponibilní důchod. Disponibilní důchod je užit na spotřebu a úspory. Zde záleží na vztahu spotřeby a úspor, zda jsou domácnosti více nakloněny ke spotřebě či k úsporám.

Zdroj spotřeby domácností představuje disponibilní důchod. Pokud se od celkového důchodu domácností odečtou daně a přičtou se transfery, získáme disponibilní důchod, uvádí Pavelka.²⁷ Disponibilní důchod je použit na úspory či na spotřebu.

Podle Spěváčka²⁸ vývoj nominální spotřeby závisí na disponibilním důchodu a na sklonu k úsporám. Zatímco reálná spotřeba závisí ještě k tomu na spotřebitelských cenách. Pokud rostou reálné příjmy obyvatelstva, resp. disponibilní důchod rychleji než spotřebitelské ceny, reálný důchod roste a s ním roste i reálná spotřeba. Zde opět závisí na sklonu k úsporám. V době recese existuje rostoucí nezaměstnanost, budoucnost je nejistá, negativní, domácnosti proto šetří. Spotřeba domácností v období recese klesá.

Ta část, která je utracena za spotřebu, tvoří efekt multiplikátor. Ten člověk, který utratí za statek či službu určitou částku, tak tato částka se stává důchodem někoho jiného. Tento postup se stále opakuje a tak se tvoří efekt multiplikátoru.

Jak uvádí R. Stutely²⁹ výdaje na spotřebu domácností není zcela přesný pojem. Poněvadž domácnosti nakupují automobily, kde užitek je rozprostřen na několik let. Tento produkt domácnosti využívávají (spotřebovávají) několik let. Tudíž spotřeba statku nenastává ihned, na rozdíl od výdajů za tento statek. Výdaje nastávají ihned při nákupu automobilu. Z tohoto důvodu jsou výdaje na spotřebu domácností používány volně ve významu výdaje. Je nutno si uvědomit, že se jedná totiž o statky krátkodobé a dlouhodobé povahy, které jsou zahrnuty ve výdajích domácností.

Výdaje domácností jsou výdaji na individuální konečnou spotřebu, jak uvádí Hronová a Hindls.³⁰

Hronová a Hindls³¹ dále uvádí, že do sektoru domácností patří spotřebitelé, netržní výrobci pro vlastní užití, ale také drobní podnikatelé. Drobní podnikatelé produkují zboží a nefinanční tržní služby, nejsou zaznamenáni v obchodním rejstříku a provozují svoji čin-

²⁵ Ceteris paribus

²⁶ (SPĚVÁČEK, 1999 str. 20)

²⁷ (PAVELKA, 2007 stránky 48-49)

²⁸ (SPĚVÁČEK, 1999 str. 67)

²⁹ (STUTELY, 2002 str. 99)

³⁰ (HRONOVÁ, 2000 str. 44)

³¹ (HRONOVÁ, 2000 stránky 29 - 30)

nost dle živnostenského zákona. Dále jsou k domácnostem přidruženy i některé menší, nevýznamné neziskové soukromé instituce. Kdo všechno patří do sektoru domácností, je uvedeno výše na základě ESA 95.

Podle Pavelky³² je třeba si uvědomit, že spotřeba se dělí na krátké a dlouhé období. V krátkém období je typické pro spotřební funkci klesající podíl spotřeby na celkovém disponibilním důchodu. Domácnosti s růstem disponibilního důchodu sice více utrácí, ale určité procento odloží na své úspory. V dlouhém období je podíl spotřeby na celkovém důchodu relativně stabilní. Tento důkaz je objasňován tzv. teorií životního cyklu. Lidé chtějí postupem času svého života spotřebovávat stále stabilní úroveň spotřeby. Tato teorie se uvádí na 3 hlavních životních cyklech života – mládí, produktivní věk, poproduktivní věk (důchod). V mládí si lidé půjčují, aby udrželi svoji standardní spotřebu, poněvadž mají nízký příjem. V produktivním věku více spoří než utrácí, šetří si peníze na důchod. V důchodu utrácí více než spoří. Úspory, které našetřili v produktivním věku, utrácí.

Pokud shrnu výše uvedené řádky, mezi faktory ovlivňující výdaje domácností na spotřebu patří:

- výše disponibilního důchodu
- inflace
- úrokové sazby
- spotřebitelské úvěry
- bohatství
- očekávání domácností

3.4.2 Výdaje vlády

Nejprve je nutné definovat pojem vláda či vládní instituce v kontextu s výdajovou metodou HDP. ESA 95 definuje vládní instituce takto: „sektor vládních institucí zahrnuje všechny institucionální jednotky, které jsou ostatními netržními výrobci, jejichž produkce je určena pro individuální a kolektivní spotřebu a je financována zejména povinnými platbami od jednotek, které patří do ostatních sektorů, a/nebo institucionální jednotky, které se převážně zabývají znovurozdělením národního důchodu a bohatství“³³

ESA 95 předpisuje, co se ve vládních institucích nachází:³⁴

³² (PAVELKA, 2007 str. 38)

³³ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

³⁴ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

- a) Vládní subjekty, které financují skupinu činností, převážně poskytují statky a služby určené ve prospěch společnosti
- b) Neziskové instituce, které jsou nezávislé právnické osoby a jsou financovány především vládními institucemi
- c) Autonomní penzijní fondy, pokud splňují dvě kritéria:
 - i. Povinnost určitých osob platit příspěvky či se zúčastňovat v programech
 - ii. Vláda je odpovědná za řízení instituce, co se týče schvalování příspěvků a dávek

Sektor vládních institucí se dělí na 4 subsektory:³⁵

- 1) Ústřední vládní instituce
- 2) Národní vládní instituce
- 3) Místní vládní instituce
- 4) Fondy sociálního zabezpečení

Tímto způsobem lze vládní výdaje také členit.

Jak uvádí Spěváček³⁶, výdaje na konečnou spotřebu vlády jsou financovány hlavně ze státního rozpočtu. Pokud klesá úloha státu, může podíl výdajů vlády na celkovém HDP mírně klesat. Na výdajové stránce státního rozpočtu lze najít samostatnou položku „běžné a investiční výdaje“, které jsou pro výpočet HDP výdajovou metodou klíčové.

Pavelka uvádí, že celkové vládní výdaje lze separovat do 2 skupin.³⁷

První skupinu tvoří právě vládní výdaje na nákupy statků a služeb. Tato skupina se započítává do výdajové metody HDP. Jedná se o výdaje, proti kterým stát získá určitou protihodnotu. Tuto skupinu výdajů lze rozdělit na nákupy statků a služeb a investiční výdaje vlády. Mezi vládní nákupy výrobků se řadí například výdaje na školství či platy státních zaměstnanců. Do investičních výdajů vlády patří například výdaje na stavbu silnic či železnic.

Pro úplnost zmiňme druhou skupinu, která je tvořena transfery. Za transfery stát nedostává žádnou protihodnotu. Jedná se například o podpory v nezaměstnanosti či různé sociální dávky. Transfery se nezapočítávají do vládních výdajů na nákupy statků a služeb, poněvadž tyto transfery slouží domácnostem, které si za ně kupují různé statky a služby. Započítávaly-li by se do složky výdaje vlády, znamenalo by to dvojí započítávání nejen u vládních výdajů ale i u výdajů domácností. Připomeňme si, že se jedná o podobný problém

³⁵ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

³⁶ (SPĚVÁČEK, 1999 str. 71)

³⁷ (PAVELKA, 2007 str. 20)

jako v případě výrobní metody, kde jsme počítali s přidanou hodnotou, abychom zamezili dvojímu započítávání.

Definici a jiné členění vládních výdajů používá Hronová a Hindls. „Výdaje na konečnou spotřebu vládních institucí představují hodnotu netržní produkce zboží a služeb vládních institucí a výdaje spojené s nákupem zboží a služeb, které jsou bez jakékoliv transformace určeny domácnostem jako naturální sociální transfery. V tomto smyslu se výdaje na konečnou spotřebu vládních institucí dělí na výdaje na individuální spotřebu a výdaje na kolektivní spotřebu. Výdaje vládních institucí na individuální spotřebu odpovídají naturálním sociálním transferům určeným domácnostem a zahrnují např. výdaje na školství, zdravotnictví, sociální zabezpečení, kulturu, apod. Výdaje vládních institucí na kolektivní spotřebu pak prezentují ostatní výdaje tohoto sektoru, tj. např. výdaje na veřejné služby, bezpečnost, životní prostředí, vědu a výzkum, rozvoj infrastruktury, atp.“³⁸

Vládní výdaje na nákupy statků a služeb jsou ovlivněny úlohou daného státu. Podíl těchto vládních výdajů na celkovém hrubém domácím produktu se odráží na aktivitě daného státu. Pokud je stát aktivní v této oblasti, lze očekávat významnější podíl vládních výdajů než u státu pasivního, kde podíl dosahuje menších hodnot. Tyto státy aktivního rázu představují keynesiánský přístup. J. M. Keynes tvrdí, že rozpočtové deficity se mohou používat anticyklicky. Pokud se ekonomika nachází v recesi, stát může např. snížit daně či zvýšit vládní výdaje. Tento krok přinese na jedné straně rozpočtový deficit, na druhé straně zvýší ekonomickou aktivitu. Avšak je zde předpoklad, jakmile se zvýší ekonomická aktivita, recese se přehoupne do hospodářského růstu, což změní deficit státního rozpočtu v přebytek. Jedná se pouze o teorii, která může být s praxí v rozporu. Tuto teorii uvádí Spěváček ve své knize Makroekonomie – základní kurz.³⁹

3.4.3 Výdaje neziskových institucí

Sektor neziskových institucí sloužících domácnostem (NISD) zahrnuje neziskové instituce, které jsou oddělenými právníckými osobami, poskytují služby domácnostem a jsou ostatními soukromými netržními výrobci. Jejich základní zdroje, mimo zdroje odvozené z příležitostných prodejů, vyplývají z dobrovolných (peněžních a naturálních) příspěvků domácnosti jako spotřebitelů, z plateb poskytovaných vládními institucemi a z důchodů z vlastnictví.⁴⁰

³⁸ (HRONOVÁ, 2000 str. 45)

³⁹ (SPĚVÁČEK, 1999 str. 71)

⁴⁰ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

ESA 95 mluví o tom, že pokud neziskové instituce získávají příspěvky od vládních institucí, je tato instituce zahrnuta ve vládních institucích. Jestliže určité neziskové instituce nejsou příliš důležité, zahrnují se sektoru domácností.

Dále ESA 95 rozděluje sektor neziskových institucí sloužící domácnostem do 2 skupin:⁴¹

- a) Odborové svazy, profesní a vzdělávací společnosti, sdružení spotřebitelů, politické strany, církve kulturní a různé další kluby
- b) Dobročinné, podpůrné a výpomocné organizace

„Výdaje neziskových institucí na konečnou spotřebu jsou vždy výdaji na individuální konečnou spotřebu a odpovídají naturálním sociálním transferům určeným domácnostem. Výdaje na kolektivní konečnou spotřebu jsou tedy nulové.“⁴²

3.5 Tvorba hrubého kapitálu

Podle Českého statistického úřadu tvorba hrubého kapitálu zahrnuje tvorbu:

- hrubého fixního kapitálu,
- změnu stavu zásob,
- čisté pořízení cenností.

Investicemi v rámci hrubého domácího produktu chápeme jako reálné investice. Často si člověk pod pojmem investice představí také finanční investice, jako například investování do akciových titulů. Reálné investice znamenají investice do budov, obytných domů, do výrobních hal, ale také zásoby zboží či materiálu neboli výrobní aktiva. Na českém statistickém úřadě je členění investic na fixní, změnu zásob a cennosti.

Jak uvádí Spěváček⁴³, investice v porovnání se spotřebou závisí více na průběhu hospodářského cyklu. Pokud se nacházíme v období expanze, objem investic roste. Naopak v období recese, objem investic rapidně upadá.

Hrubá tvorba kapitálu v sobě obsahuje i spotřebu fixního kapitálu. Pokud od hrubé tvorby kapitálu odečteme zmíněnou spotřebu neboli odpisy, obdržíme čistou tvorbu kapitálu.

Podle Samuelsona⁴⁴, pokud má ekonomický subjekt investiční záměr, jsou pro něj rozhodující 3 aspekty a to příjmy, náklady a očekávání. Samuelson dále uvádí, že investice mohou firmám přinést dodatečné příjmy, jestliže na základě provedených investic firma

⁴¹ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

⁴² (HRONOVÁ, 2000 str. 45)

⁴³ (SPĚVÁČEK, 1999 str. 72)

⁴⁴ (SAMUELSON, 2007 stránky 459-461)

více prodá. Tolik, kolik firma prodá, závisí na úrovni hrubého domácího produktu. Pokud roste HDP, roste zároveň i prodej statků a služeb. Naopak klesá-li HDP, firmy velmi málo prodávají své výrobky. Záleží také na využitelnosti tovarů. V potaz musíme brát nejen příjmy z investice, ale také náklady. Uvedu příklad. Pokud staví firma novou výrobní budovu, a nemá své peněžní prostředky, musí si vypůjčit od banky. Cena té budovy stojí například 2 mld. Kč. Jedná se o náklad v hodnotě 2 mld. Kč. Nesmíme zapomenout na naběhlé úroky, které také tvoří náklad investice. Z toho vyplývá, že úroková míra ovlivňuje investice. Bude-li úroková míra nízká, dává to signál podnikům, že peníze jsou levné. Tyto levné peníze si podniky půjčují k profinancování investičních záměrů. Naopak je-li úroková míra vysoká, znamená to, že peníze jsou drahé a podniky si nepůjčují. Investice tak klesají. Posledním determinantem jsou očekávání. Očekávají-li podniky negativní budoucí vývoj, nebudou ochotni investovat. Firmy budoucnost pouze odhadují, a tak se může stát, že budoucnost se bude lišit od prognóz a očekávání. Zpočátku „nadějná“ investice se může v průběhu let projevovat jako velmi ztrátová.

3.5.1 Tvorba hrubého fixního kapitálu

Dle ESA 95 „tvorba hrubého fixního kapitálu se skládá z pořízení minus úbytky fixních aktiv u rezidentských výrobců v průběhu daného období plus určité zvýšení k hodnotě nevyráběných aktiv, které vzniká v důsledku produkční činnosti výrobců nebo institucionálních jednotek. Fixní aktiva jsou hmotná nebo nehmotná aktiva, vyrobená jako výstup z výrobního procesu, a používají se ve výrobním procesu opakovaně nebo průběžně po dobu více než jednoho roku“⁴⁵

Kromě toho ESA 95 uvádí, z jakých hodnot se skládá tvorba hrubého fixního kapitálu. Mezi tyto hodnoty řadí kladné a záporné hodnoty. Kladné hodnoty navyšují tvorbu hrubého fixního kapitálu, mezi tyto hodnoty patří například nákup nových či použitých aktiv. Naopak záporné hodnoty ztělesňují úbytek fixních aktiv a jedná se například o prodej či předání použitých fixních aktiv. Avšak do záporných hodnot nepatří spotřeba fixního kapitálu a mimořádné ztráty – např. v důsledku zemětřesení.

ESA 95 člení následovně tvorbu hrubého fixního kapitálu:⁴⁶

- a) Přírůstek minus úbytek hmotných fixních aktiv – např. budovy, stavby, stroje

⁴⁵ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

⁴⁶ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

- b) Přírůstek minus úbytek nehmotných fixních aktiv – např. software, kulturní díla, geologický průzkum
- c) Zlepšení hmotných nevyráběných aktiv – např. výstavba přehrad k ochraně půdy, která je potřeba pro výrobní účely
- d) Náklady spojené s převody vlastnictví nevyráběných aktiv – např. půda a patenty

Dle ESA 95 se „tvorba hrubého fixního kapitálu oceňuje v kupních cenách včetně nákladů spojených s instalací a ostatních nákladů na převod vlastnictví...“⁴⁷

„Tvorba hrubého fixního kapitálu obsahuje hodnotu pořízení hmotného i nehmotného investičního majetku koupeného, bezúplatně převzatého nebo vyrobeného ve vlastní režii, sníženou o hodnotu jeho prodeje a bezúplatného předání. Patří sem i pořízení formou finančního leasingu. Cílem pořízení je vždy využívat tento investiční majetek při produktivní činnosti, včetně bydlení v obydlí jeho vlastníka; nespádají sem předměty dlouhodobé spotřeby pořízené domácnostmi pro uspokojování konečné spotřeby ani čisté pořízení ceností.“⁴⁸

„Investice do fixního kapitálu hrají určující úlohu z hlediska střednědobého a dlouhodobého růstu a to především proto, že zvyšují výrobní kapacity a potenciální produkt“⁴⁹ Potencionální produkt lze chápat jako maximální výrobní kapacitu. Jednou z možností, jak zvýšit výrobní kapacitu jsou právě investice do fixního kapitálu.

Investice slouží také pouze k nahrazení opotřebeného kapitálu. Opotřebený kapitál představuje přirozený jev, který je vyjadřován odpisy. Pokud od celkových investic odečteme odpisy neboli investice sloužící k náhradě opotřebeného kapitálu, získáme čisté investice.

3.5.2 Změna stavu zásob

ESA 95 uvádí, že „změna stavu zásob se měří hodnotou přírůstků zásob minus hodnotou úbytků a hodnotou všech běžných ztrát na zásobách.“⁵⁰

Zásoby se skládají z následujících částí:⁵¹

- Materiál a suroviny

⁴⁷ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

⁴⁸ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Makroekonomické údaje [online]. 2011-03-22. [cit. 2010-03-29]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz>

⁴⁹ (SPĚVÁČEK, 1999 str. 72)

⁵⁰ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

⁵¹ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

- Nedokončená výroba
- Hotové výrobky
- Obchodní zboží

Je nutné si dávat pozor, na soulad se zachycením ostatních transakcí s produkty. Například u některých druhů nedokončené výroby položku také řadíme do tvorby hrubého fixního kapitálu. Dále pokud jsou některé výrobky tvořeny v zahraničí na zakázku a vyžadují podstatnou fyzickou změnu produktů, budou tyto výrobky zahrnuty v zahraničním obchodě jako vývoz, resp. dovoz. Vývoz bude souběžně znamenat snížení zásob. Dovoz znamená zvýšení stavu zásob.

Změna zásob je oceněna cenami v okamžiku vstupu zásob (v případě přírůstku) či v okamžiku výstupu zásob (v případě čerpání).

Změna stavu zásob představuje tokovou veličinu za určité období. Podle Samuelsona⁵² lze celkové zásoby rozdělit na plánované zásoby a neplánované zásoby. Plánované zásoby vycházejí z určitých požadavků od zákazníků. Neplánované investice do zásob odrážejí neočekávaný makroekonomický vývoj. Jedná se o to, v jaké fázi hospodářského cyklu se daná ekonomika nachází. Pokud se firma nachází v expanzi, lidé mají zájem více utrácet za výrobky, klesají firmám zásoby na skladech. Na tuto situaci musí podnik zareagovat zvýšením produkce. Tato zvýšená produkce uspokojuje požadavky zákazníků. Uvedeme-li opačný stav, podnik se nalézá v období recese. V období recese se hromadí zásoby na skladech. Agregátní poptávka se snižuje, zákazníci šetří, a proto nemají zájem o výrobky. Tato skutečnost nutí podniky omezovat výrobu. Druhým determinantem je očekávání příštího období. Pokud čekáme pozitivní příští období, předpokládá se od podniků předzásobení. Jelikož mají na skladě malé množství zásob, musí tento stav doplnit. Pokud naopak podniky čekají negativní budoucí vývoj, nevyrábí anebo vyrábí minimálně, poněvadž musí prodat své zbylé zásoby, čili čerpají zásoby. V tomto případě je negativní vývoj podpořen i nulovou anebo minimální změnou zásob výrobků a následným poklesem hrubého domácího produktu za předpokladu neměnných ostatních složek HDP. Mezi další determinant můžeme zařadit inflaci.

3.5.3 Čisté pořízení cenností

ESA 95 definuje čisté pořízení cenností následovně, „cennosti jsou takovým nefinančním zbožím, které není prvotně určeno pro výrobu nebo spotřebu, za normálních

⁵² (SAMUELSON, 2007 str. 472)

podmínek se v průběhu času fyzicky neznehodnocuje, a které jeho majitelé nabývají a drží hlavně za účelem uchování hodnot.“⁵³

Systém ESA 95 definuje, jaké typy zboží patří do cenností:⁵⁴

- a) Drahé kameny a vzácné kovy
- b) Starožitnosti
- c) Ostatní cennosti

Cennosti se oceňují v základních cenách. Ostatní druhy cenností se oceňují v kupních cenách, včetně poplatků a provizí agentů.

3.6 Zahraniční obchod

Zahraniční obchod se skládá z dovozu a vývozu zboží a služeb. Pokud odečteme dovoz od vývozu, obdržíme čistý export neboli saldo zahraničního obchodu:

$$NX = X - M$$

„NX“ značí čistý export. Písmeno „X“ představuje export neboli vývoz. „M“ reprezentuje import neboli dovoz. Z rovnice je patrné, že se zvýšením exportu, za předpokladu neměnné hodnoty importu, stoupá čistý export. Naopak v případě zvýšeného importu, za předpokladu neměnné hodnoty exportu, klesá čistý export.

Čistý export představuje poslední složku výdajové metody HDP. Vzhledem k tomu, že Česká republika je malou otevřenou ekonomikou, je závislá na exportu. Některé země jsou více otevřené, jiné méně.

Podle ESA 95 „vývoz zboží a služeb zahrnuje transakce se zbožím a službami (prodeje, barter, dary nebo granty) od rezidentů nerezidentům. Dovoz zboží a služeb zahrnuje transakce se zbožím a službami (nákupy, barter, dary nebo granty) od nerezidentů rezidentům.“⁵⁵

ESA 95 předepisuje, jaké zboží a služby se nezahrnují do zahraničního obchodu:⁵⁶

- Obchod mezi závody patřící rezidentům i nerezidentům
- Toky prvotních důchodů mezi zahraničím a tuzemskem (náhrady zaměstnancům, atp.)
- Prodej a nákup půdy a patentů

⁵³ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

⁵⁴ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

⁵⁵ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

⁵⁶ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

Je nutné rozlišovat dodávky uvnitř EU a mimo EU.

Dovoz i vývoz lze rozdělit na zboží a služby.

3.6.1 Dovoz a vývoz zboží

Jak uvádí ESA 95⁵⁷, dovoz a vývoz zboží je zaznamenán při změně vlastnictví produktů mezi rezidenty a nerezidenty, bez ohledu na to, zda zboží překračuje hranice daného státu. Existují zde výjimky jako např. leasing, kde kritérium se nachází v převzetí zboží. Dalším příkladem je zpracování na zakázku, kde je zachycen dovoz a i vývoz, ke změně vlastnictví nedochází.

Dovoz a vývoz zboží se oceňuje cenami FOB (Freight on Board) na hranicích dané země. Tato cena obsahuje základní cenu, dopravné, a na druhé straně při vývozu zboží se veškeré daně přičítají a různé dotace na vyvážené zboží odečítají.

3.6.2 Dovoz a vývoz služeb

Vývoz obsahuje všechny služby, které nerezident přijímá od rezidenta. Naopak dovoz obsahuje všechny služby, které rezidenti přijímají od nerezidentů.

Vývoz služeb obsahuje dle ESA 95:⁵⁸

- doprava vyváženého zboží poskytnutá rezidentským přepravním
- mezinárodní či tuzemská přeprava poskytnutá rezidenty pro nerezidenty
- různé výrobní, stavební a opravárenské práce
- finanční a pojišťovací služby
- a ostatní.

ESA 95 obsahuje dovoz služeb, mezi které patří:

- doprava dováženého zboží poskytnutá nerezidentským přepravním
- mezinárodní či tuzemská přeprava poskytnutá nerezidenty pro rezidenty

Při dovozu nastávají problémy, co se týče výdajů na nákupy. Jedná se o výdaje na služebních cestách, které jsou mezispotřebou. Dalším případem jsou výdaje rezidentů na soukromých cestách, které představují výdaje domácností na spotřebu.

Dovoz služeb se oceňuje v kupních cenách a vývoz služeb se oceňuje v základních cenách.

⁵⁷ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

⁵⁸ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. HDP, Národní účty [online]. 2010-09-10. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu>

Český statistický úřad přepočítává hodnotu zahraničního obchodu v cizí měně na národní měnu. K přepočtu používá kurzovní lístek zveřejněný na internetových stránkách Celní správy České republiky⁵⁹.

Je zde na místě si uvědomit, že import lze rozdělit na 2 skupiny. První skupina neboli autonomní import je nezávislý na HDP, druhá skupina importu závisí na HDP. Tuto druhou skupinu reprezentuje mezní sklon k importu. Čím větší mezní sklon k importu, tím vyšší je import závislý na HDP, za předpokladu konstantní, neměnné velikosti HDP.

Faktory ovlivňující dovoz a vývoz:⁶⁰

- Nominální měnový kurz
- Změny cenových hladin v domácí a zahraniční ekonomice
- Změny produkce v zahraničí
- Reálný měnový kurz
- Mezi další faktory patří např. preference spotřebitelů, cla, aj.

⁵⁹ <http://www.celnisprava.cz/cz/aplikace/Stranky/kurzy.aspx>

⁶⁰ (PAVELKA, 2007 stránky 186 - 187)

4 Praktická část

V praktické části zodpovím na 2 hypotézy, které jsem zmínil v druhé kapitole Cíl a metodika práce. Časové období jsou léta 2000 – 2010. Pro jednotlivé hypotézy vyčlením samostatné kapitoly, ve kterých zmíním postup výpočtu a okomentuji určité hodnoty.

4.1 První hypotéza

V první hypotéze ověřím, zda spotřeba domácností se rovná polovině celkového HDP. Pro výpočet jsem použil běžné ceny, sezónně očištěny. V této hypotéze jsem aplikoval běžné ceny, poněvadž se jedná pouze o zhodnocení struktury hrubého domácího produktu. Pokud chci vyjádřit procentuálně podíl jednotlivých složek na celkovém HDP v každém roce, využiji běžné ceny. Jedná se de facto o zhodnocení stavu. Pro úplnost zmíním i ostatní komponenty, ne jenom výdaje domácností.

Jednotlivé složky výdajové metody HDP v absolutních číslech vydělím celkovým HDP v absolutním čísle. Tento postup provedu pro každý rok. Výsledné hodnoty jsou zaokrouhleny na 2 desetinná místa. Vypočtené hodnoty jsou uvedeny níže v tabulce.

Tabulka č. 4 - 1: Podíl jednotlivých složek na HDP, běžné ceny, sezónně očištěno, léta 2000 - 2010

Rok	Domácnosti	Vláda	Nezisk. instituce	Tvorba hr. fix. kapitálu	Změna zásob	Cenností	Saldo ZO
2000	51,82%	21,03%	0,66%	27,95%	1,44%	0,13%	-3,04%
2001	51,30%	21,10%	0,57%	28,00%	1,45%	0,10%	-2,51%
2002	50,65%	22,29%	0,58%	27,50%	0,92%	0,15%	-2,08%
2003	51,10%	23,40%	0,58%	26,67%	0,32%	0,21%	-2,29%
2004	49,74%	22,11%	0,63%	25,87%	1,45%	0,12%	0,08%
2005	48,36%	22,08%	0,73%	24,88%	0,67%	0,10%	3,18%
2006	47,69%	21,30%	0,76%	24,69%	2,07%	0,09%	3,41%
2007	46,92%	20,26%	0,79%	25,16%	1,81%	0,10%	4,96%
2008	48,91%	20,42%	0,82%	23,95%	1,26%	0,09%	4,55%
2009	49,74%	22,01%	0,90%	22,43%	-0,75%	0,10%	5,56%
2010	50,04%	21,96%	0,93%	21,02%	1,20%	0,10%	4,76%

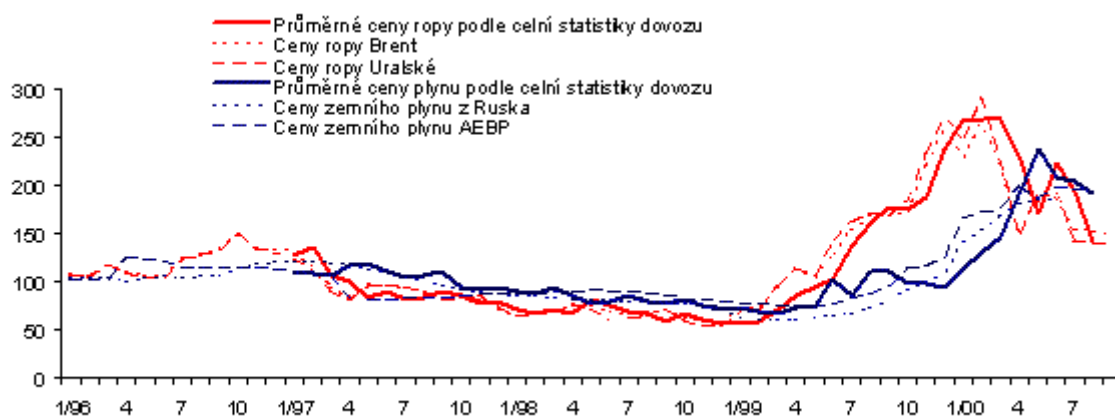
Zdroj: Český statistický úřad, vlastní úprava

Na první pohled výdaje domácností se pohybují od roku 2000 do 2010 okolo 50 % celkového HDP plus minus. Největší podíl domácností byl zaznamenán v roce 2000, a to 51,82 %. Naopak nejmenší podíl výdajů domácností s hodnotou 46,92 % se objevuje v roce 2007. Od roku 2000 do roku 2003 spotřeba domácností přesahuje 50% hranici. Od

roku 2004 až do roku 2009 se výdaje domácností pohybují pod polovinou celkového HDP. V roce 2010 se domácnosti nejvíce blíží limitu 50 % celkového HDP.

Jak již bylo zmíněno, rok 2000 obsahoval největší podíl výdajů domácností na celkovém HDP, a to 51,82 %. V tomtéž roce naopak nejnižší podíl zaujímal saldo zahraničního obchodu s hodnotou – 3,04 %. Toto velmi vysoké záporné číslo bylo způsobeno vývojem cen energetických surovin na světovém trhu, jedná se především o cenu ropy. Česká republika je závislá na dovozu energetických surovin. Jelikož se zvyšovala hodnota dovozu, snižovalo se saldo zahraničního obchodu. Zvýšení cen ropy ovlivňuje taktéž domácí cenovou hladinu. Lidé nemohou omezit nákup důležitých surovin pro svoji spotřebu a proto je podíl výdajů domácností na hodnotě 51,82 % díky zvýšené cenové hladině. Pro ilustraci uvádím graf, ve kterém je zachyceno zvýšení ceny ropy v roce 2000. Ceny na vertikální ose jsou uváděny v dolarech. Na horizontální ose jsou uváděny měsíce, resp. roky.

Graf č. 4 - 1: Vývoj ceny ropy a zemního plynu (stejně období předchozího roku = 100)

Zdroj: ČNB

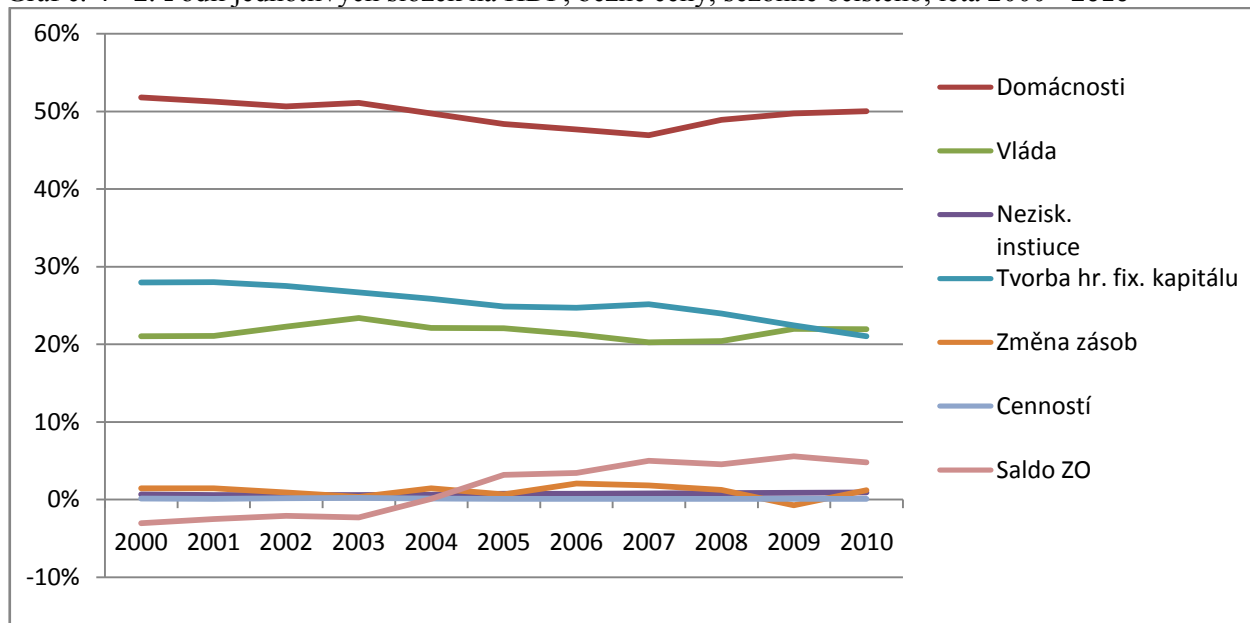
Výdaje domácností v roce 2007 obsahuje nejnižší procentuální hodnotu od roku 2000 do roku 2010. Je to způsobeno celosvětovou hospodářskou krizí, která začala, podle mnohých ekonomických expertů, v USA. Lidé začali více spořit a méně utrácet, poněvadž netušili, jaký bude ekonomický vývoj. Jejich očekávání, co se týče budoucnosti, byla negativní. Jedná se o naprosto přirozený jev, domácnosti si nejsou jistí svým zaměstnáním, a proto raději šetří své peníze na „horší časy“. Ke všemu přidávají na síle média. V médiích domácnosti vidí, co se děje v zahraničí. V zahraničí se zvyšuje nezaměstnanost, propouští se. Jelikož dnešní svět je stále více integrovaný, globalizovaný, lze očekávat, že se i u nás zvýší nezaměstnanost. Přidáme-li k tomu ještě to, že Česká republika je malá otevřená ekonomika závislá na zahraničí, musíme očekávat, že negativní změny v zahraničí se objeví i u nás.

V období hospodářské krize se snižovala i výše disponibilního důchodu domácností. Dochází buď k propouštění zaměstnanců anebo ke snižování platů či mezd. Pokud je zaměstnanec propuštěn, nemá zdroj (náhrady zaměstnanců) na své výdaje. Avšak čerpá z minulých let, ve kterých si spořil, tzn., že získává zdroje ze svých úspor. Dochází ke snižování výdajů domácností jako celku. Trend pod 50 % se držel už od roku 2004 až do roku 2009 díky pokračující hospodářské krizi. Další důvod proč se trend výdajů domácností v tomto období pohyboval pod hranicí 50 %, je ten, že Česká republika vstoupila do Evropské unie a tento podíl výdajů domácností byl „vytlačen“ podílem salda zahraničního obchodu. Saldo zahraničního obchodu mělo od roku 2004 do roku 2009 kladný, vzrůstající trend.

Spotřebitelské úvěry (nejen spotřebitelské) byly v období krize, recese zmrazeny. Banky mají strach půjčovat domácnostem peníze. Je to vcelku pochopitelné. V horších časech i kamarád nepůjčí své peníze známému, protože očekává horší budoucnost, neví, jestli peníze nebude potřebovat on sám. Důležité hledisko je také to, že kamarád nemá žádnou záruku, že mu tyto peníze známý vrátí. I banky nemají žádnou záruku, že domácnosti splní svůj závazek a v budoucnu peníze uhradí. Navíc banky potřebují být, co nejvíce likvidní, aby i ony mohly splácet své závazky. Banka je de facto analogický příklad „vystupujícího kamaráda“. Spotřebitelské úvěry dávají domácnostem zdroje, které utrácejí za výdaje.

Pro vizuální představu použiji níže uvedený graf, který zobrazuje podíl jednotlivých složek na HDP. Na svislé ose jsou uváděna procenta, na vodorovné ose leží jednotlivá léta.

Graf č. 4 - 2: Podíl jednotlivých složek na HDP, běžné ceny, sezónně očištěno, léta 2000 - 2010

Zdroj: Český statistický úřad, vlastní úprava

Z grafu lze vyčíst určitý trend jednotlivých komponentů výdajové metody HDP. Například pokud se podíváme na tvorbu hrubého fixního kapitálu, je zřejmé, že podíl fixního kapitálu na struktuře HDP každoročně klesal. Naopak saldo zahraničního obchodu zaznamenalo v každém následujícím roce vyšší podíl na struktuře HDP. Pro saldo ZO byl zlomový rok 2004. Od tohoto roku se podíl na celkové struktuře HDP pohyboval v kladných procentech. Je to dáno vstupem České republiky do EU. Vstup ČR do EU umožnil větší a výhodnější vývozní možnosti, než tomu bylo předtím. Vývoz v jednotlivých letech převyšoval dovoz až do konce roku 2010 v běžných cenách. Vláda, neziskové instituce a změna zásob si držela stabilní podíl na celkové struktuře HDP v letech 2000 až 2010.

Jednotlivé komponenty výdajové metody lze rozdělit do 3 kategorií podle přibližné velikosti podílu na celkové struktuře HDP. První kategorii zaujímají výdaje domácností, jedná se o velmi významný podíl na struktuře. Druhou kategorii představuje vláda a fixní kapitál. Třetí nejméně významnou skupinu tvoří změna zásob, cennosti a saldo zahraničního obchodu.

Na základě vypočtených hodnot uvedených v tabulce a vizuálně zobrazených v grafu, potvrzují první hypotézu za platnou. Můžu tvrdit, že výdaje domácností se pohybují v každém roce okolo poloviny celkového HDP.

4.2 Druhá hypotéza

V této kapitole, resp. ve druhé hypotéze ověřuji, zda spotřeba domácností na celkovém růstu HDP dosahuje rovněž poloviny. Jestli výdaje domácností přispívají k růstu HDP jednou polovinou.

Nejprve vypočítám příspěvky jednotlivých komponentů na vývoj HDP, okomentuji je. V poslední fázi potvrdím či vyvrátím hypotézu, že výdaje domácností přispívají jednou polovinou k vývoji HDP.

K výpočtu jsou potřeba běžné ceny, sezónně očištěny, a také stále ceny, průměr předchozího roku = 100, sezónně očištěny. Jedná se o metodiku, kterou používá také Český statistický úřad. Vzorec k výpočtu příspěvku k vývoji HDP je následující:

$$\frac{\text{Komponent HDP (průměr předchozího roku } t) - \text{Komponent HDP (běžné ceny } t - 1)}{\text{Celkové HDP (běžné ceny } t - 1)}$$

Jednotlivé komponenty v aktuálním roce (výdaje domácností, vlády, neziskových institucí, tvorba hrubého fixního kapitálu, změnu zásob, cenností, vývozu, dovozu a salda zahraničního obchodu) v průměrných cenách předchozího roku odečtu od stejných jednotlivých komponentů výdajové metody HDP, avšak v běžných cenách roku předešlého. Tuto rozdílovou hodnotu vydělím celkovým HDP roku předešlého v běžných cenách. Výsledné hodnoty jsou zaokrouhleny na 3 desetinná místa.

K výpočtu jsem nepoužil stále ceny roku 2000, poněvadž hodnoty nejsou aditivní. Sečteme-li jednotlivé složky výdajové metody počítané stálými cenami roku 2000, neobdržíme stejnou celkovou hodnotu hrubého domácího produktu za dané období. Z tohoto důvodu jsem nepoužil stále ceny roku 2000, poněvadž by jednotlivé výpočty byly zkresleny. Níže je uvedena tabulka s názvem příspěvky k vývoji HDP. Jednotlivé hodnoty v tabulce jsou představovány procenty.

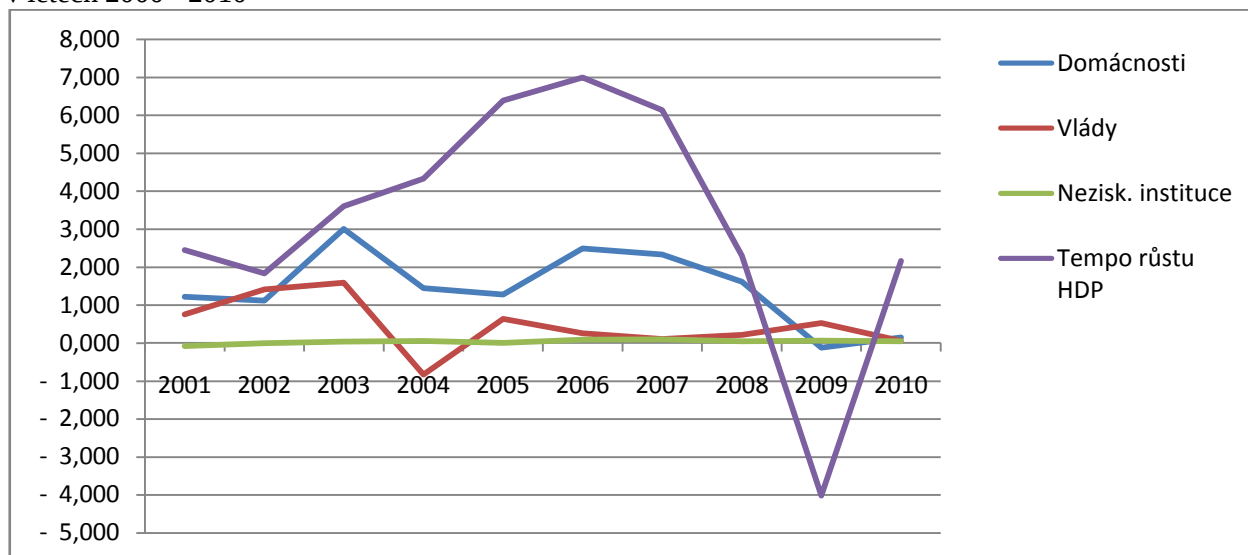
Tabulka č. 4 - 2: Příspěvky jednotlivých komponentů k vývoji HDP v %

Rok	Výdaje na konečnou spotřebu				Tvorba hrubého kapitálu				Zahraniční obchod			Tempo růstu HDP
	Domácností	Vlády	Nezisk. institucí	Celkem	Fixního	Změna zásob	Cenností	Celkem	Vývoz	Dovoz	Saldo ZO	
2000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2001	1,218	0,761	- 0,083	1,896	1,843	0,134	- 0,033	1,943	7,079	8,471	- 1,392	2,447
2002	1,117	1,412	- 0,005	2,525	1,427	- 0,167	0,056	1,316	1,307	3,315	- 2,008	1,833
2003	3,009	1,593	0,036	4,637	0,120	- 0,570	0,063	- 0,387	4,339	4,988	- 0,649	3,602
2004	1,447	- 0,829	0,053	0,671	1,051	1,326	- 0,082	2,295	12,547	11,190	1,357	4,323
2005	1,276	0,637	0,002	1,915	0,461	- 0,617	- 0,008	- 0,164	8,235	3,604	4,631	6,382
2006	2,491	0,260	0,091	2,842	1,494	1,124	- 0,001	2,617	11,656	10,125	1,531	6,990
2007	2,332	0,109	0,097	2,538	2,666	- 0,164	0,018	2,519	11,476	10,400	1,076	6,133
2008	1,616	0,218	0,042	1,876	- 0,370	- 0,485	- 0,001	- 0,855	4,531	3,253	1,277	2,298
2009	- 0,121	0,529	0,065	0,473	- 1,893	- 2,029	- 0,006	- 3,927	- 8,069	- 7,506	- 0,564	- 4,018
2010	0,153	0,059	0,045	0,257	- 1,023	1,945	- 0,013	0,909	12,212	11,215	0,997	2,163

Zdroj: ČSÚ, vlastní úprava

Opět uvádím pro vizuální představu níže uvedený graf, ve kterém jsou zachyceny příspěvky jednotlivých složek výdajů na konečnou spotřebu k vývoji HDP v letech 2000 až 2010. Na vertikální ose jsou zaneseny hodnoty v procentech a na horizontální ose leží léta od roku 2000 do roku 2010.

Graf č. 4 - 3: Příspěvky (v %) jednotlivých složek výdajů na konečnou spotřebu k vývoji HDP v letech 2000 - 2010

Zdroj: ČSÚ, vlastní úprava

4.2.1 Příspěvek výdajů domácností k vývoji HDP

Tabulka č. 4 - 3: Podíl domácností na tempu růstu HDP v %

Rok	Výdaje domácností	Tempo růstu	Podíl domácn. na tempu růstu
2000	-	-	-
2001	1,218	2,447	49,78%
2002	1,117	1,833	60,97%
2003	3,009	3,602	83,54%
2004	1,447	4,323	33,46%
2005	1,276	6,382	19,99%
2006	2,491	6,990	35,64%
2007	2,332	6,133	38,03%
2008	1,616	2,298	70,34%
2009	- 0,121	- 4,018	3,01%
2010	0,153	2,163	7,08%

Zdroj: ČSÚ, vlastní úprava

Výše uvedená tabulka obsahuje procentuální hodnoty. Pokud se podíváme na druhý sloupec v tabulce č. 2 charakterizující výdaje domácností, zjistíme, že v roce 2009 se objevuje nejnižší hodnota a to - 0,121 %. Naopak nejvyšší příspěvek k vývoji HDP byl zazna-

menán v roce 2003 s hodnotou 3,009 %. V procentuálním vyjádření se tento rozdíl rovná sumě přibližně 3,1 procentního bodu, což je poměrně vysoká hodnota. Domácnosti přispívaly hodnotou 3,009 % k vývoji HDP, který činil 3,602 %. Podíl výdajů domácností na vývoji HDP činil 83,54 %. Domácnosti hrály velmi důležitou roli a byly hlavní tažnou silou. Domácnosti přispívaly takovou měrou, poněvadž úvěrování domácností zažilo velkou dynamiku růstu. K boomu úvěrování domácností došlo ze dvou hlavních důvodů:

- 1) Banky byly z minulosti velmi málo zadluženy
- 2) Zvýšená nabídka úvěrů díky inovaci a novým úvěrovým produktům

Rostoucí poptávka domácností po úvěrech nabízených bankami reflektovala mj. růst reálných příjmů domácností, pokles cenové hladiny a také úrokových sazeb.

Dalším faktorem růstu výdajů domácností byly náhrady pojišťoven kvůli povodním v roce 2002. V roce 2003 obdržely domácnosti transfery od vlády, pojišťoven. Tyto pomocné „balíčky“ napomáhaly k růstu spotřeby domácností.

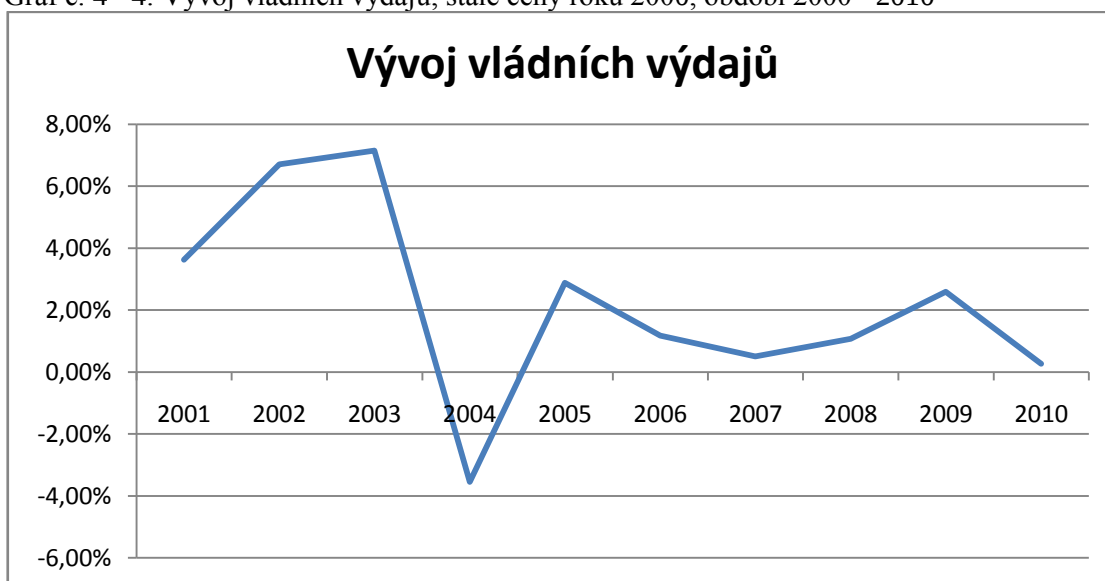
Z tabulky je také zřejmý určitý trend, kde domácnosti přispívají k vývoji HDP v letech 2000 - 2010 určité dva roky po sobě přibližně stejnou měrou. Jedná se o léta 2001 a 2002, 2004 a 2005 a roky 2006 a 2007. V letech 2001 a 2002 přispívají domácnosti přibližně 1,2 %. V období 2004 a 2005 přispívají okolo 1,3 % a v letech 2006 a 2007 se jedná o hodnotu pohybující se kolem 2,4 %.

Jelikož domácnosti přispívají přibližně stejnou měrou v letech 2001 a 2002, tempo růstu HDP je odlišné. V roce 2001 bylo zaznamenáno vyšší tempo růstu HDP, a to 2,447 % než v roce 2002, kdy činilo 1,833 %. Z toho vyplývá, že v roce 2002 byly domácnosti hlavní tažnou silou. Tento fakt je ovlivňován především nižším příspěvkem salda zahraničního obchodu v roce 2002 v porovnání s rokem 2001 přibližně o 0,7 procentního bodu (dále p. b.). Naopak zvýšení příspěvku vládních výdajů v roce 2002 oproti roku 2001 zhruba také o 0,7 p. b. vyrovnává tento rozdíl. Avšak snížení příspěvků fixního kapitálu a změny zásob „pomohly“ ke snížení tempa růstu HDP. Hlavním důvodem této nerovnoměrnosti se staly srpnové záplavy v roce 2002. Objevily se velké škody na výrobních kapacitách. Příspěvek saldo ZO se snížilo díky sníženému vývozu a naopak zvýšenému dovozu pro spotřebu domácností. Zvýšení příspěvku vládních výdajů bylo způsobeno záchrannými pracemi a odstraňováním škod v roce 2002. Oslabení růstu průmyslové produkce mělo za následek snížení příspěvků fixního kapitálu a změny zásob.

Obdobný problém nastal i v roce 2004 a 2005. Tempo růstu v roce 2005 bylo vyšší o 2 p. b. Zvýšení příspěvku vládních výdajů, a salda zahraničního obchodu mělo větší váhu než snížení příspěvku fixního kapitálu a změny zásob. Zvýšení příspěvků vládních výdajů a salda zahraničního obchodu dohromady činilo zhruba 4,7 p. b. Naopak snížení příspěvků

fixního kapitálu a změny zásob dosahovalo hodnoty přibližně 2,5 procentního bodu. V roce 2004 se nacházel příspěvek vlády v záporných číslech. Důvodem bylo dodržení tzv. konvergenčních kritérií. Jedním ze čtyř kritérií je dlouhodobá udržitelnost veřejných financí. Veřejné finance jsou posuzovány dle vývoje vládního deficitu (3 % HDP) a vládního dluhu (60 % HDP). V roce 2004 vláda nemohla přispívat k vývoji HDP z důvodu šetření vládních výdajů. Toto šetření ze strany vlády mělo přiblížit deficit k 3 % HDP. V roce 2005 se příspěvek vlády nacházel v kladných hodnotách, jelikož tempo růstu HDP překonalo 6% hranici. Pro důkaz zobrazuji graf zachycující vývoj vládních výdajů ve stálých cenách přepočtených na rok 2000.

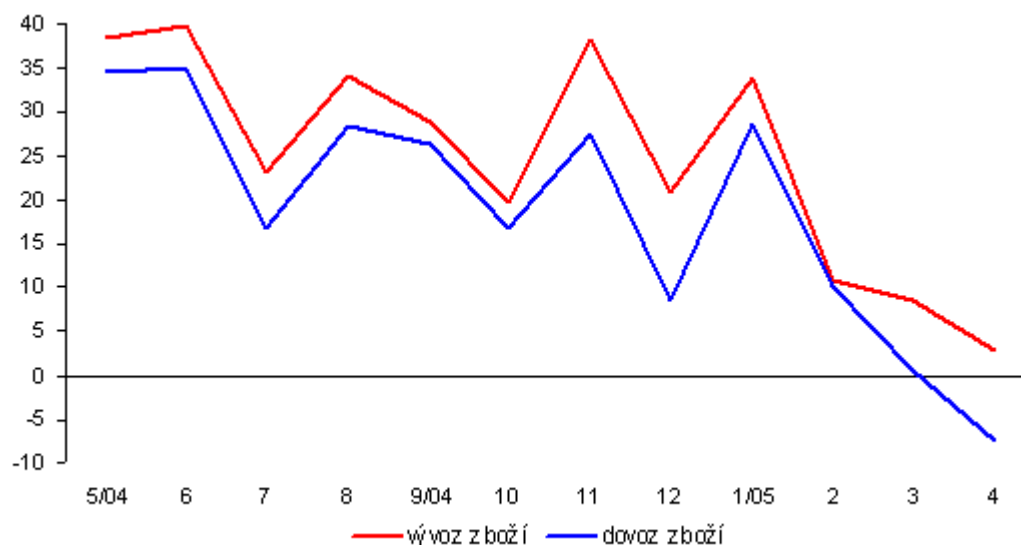
Graf č. 4 - 4: Vývoj vládních výdajů, stále ceny roku 2000, období 2000 - 2010

Zdroj: ČSÚ, vlastní úprava

V roce 2005 k tempu růstu HDP nejvíce přispělo, „táhlo“ saldo ZO v hodnotě 4,631 %. Je to z důvodu přistoupení ČR k EU a tím pádem otevření nových vývozních příležitostí. Zvýšení vývozu v prvních měsících dokládá níže uvedený graf.

Graf č. 4 - 5: Meziroční růst vývozu a dovozu zboží (v %) v prvních měsících po vstupu ČR do EU

Zdroj: ČNB

Co se týče změny zásob v roce 2005, hodnota dosahovala záporného příspěvku - 0,617 %. Tzn., že ubírala na tempu růstu HDP.

I léta 2006 a 2007 nebyly výjimkou. Tempo růstu v roce 2006 bylo vyšší zhruba o 0,9 procentního bodu než v roce 2007, přičemž příspěvky výdajů domácností v obou letech byly obdobné. V roce 2007 snížení příspěvku vládních výdajů, změny zásob a salda zahraničního obchodu mělo větší váhu než zvýšení příspěvku fixního kapitálu. Snížení příspěvku vlády, změny zásob a salda ZO činilo přibližně 1,9 p. b. Zvýšení příspěvku fixního kapitálu s hodnotou okolo 1,1 p. b. nezastavilo celkové snížení tempa růstu HDP.

Výdaje domácností se záporným příspěvkem - 0,121 % v roce 2009 potvrzují, že hospodářská krize, resp. recese naplno propukla v České republice, což dokazuje především tempo růstu HDP, které činilo -4,018 %. Jedná se o jediný záporný příspěvek k tempu růstu za poslední dekádu v České republice. Jedná se rovněž o nejnižší podíl domácností na tempu růstu HDP. Tento podíl představuje pouhé 3,01 %. Díky tomu, že spotřeba domácností je stabilní složkou výdajové metody HDP, nepropadlo tempo růstu ještě níže.

Domácnosti byly tažnou silou bezesporu i v roce 2008, kde s příspěvkem 1,616 % představovaly podíl na HDP ve výši 70,34 %. Důležitým „tahounem“ bylo i saldo ZO s příspěvkem ve výši 1,277 %.

Největší nárůst příspěvku výdajů domácností byl zaznamenán v roce 2003. Zvýšení příspěvku dosahovalo výše 1,9 p. b. Avšak tento nárůst koreloval s nárůstem tempa růstu HDP. Důvody pro tento růst byly uvedeny již výše, jedná se o boom v úvěrování domácností a o náhrady pojišťoven ze škod způsobenými povodněmi. Naopak snížení příspěvků

domácností na vývoj HDP klesl v roce 2004 o ca 1,6 p. b., což nekorelovalo s tempem růstu HDP, který se zvýšil zhruba o 0,7 p. b. Je nutno poznamenat, že zvýšení salda ZO (o 2 procentní body) a také změny zásob (o zhruba 1,9 procentního bodu) v roce 2004 bylo způsobeno bezesporu vstupem do Evropské unie. Změna zásob se změnila směrem nahoru z důvodu větších přírůstků zásob, jelikož firmy počítaly s větším odbytem v zahraničí.

Změny příspěvků výdajů domácností v letech 2008, 2009 a 2010 korelovaly se změnami v tempech růstu HDP.

Jak je zřejmé z grafu č. 3 příspěvky domácností v letech 2000 až 2010 korelují s tempem růstu HDP. Snad jediné výjimky představují léta 2004 a 2005, kdy příspěvky domácností klesaly, avšak tempo růstu HDP rostlo. Důvodem je, jak už jsem zmínil výše, vstup ČR do EU. V letech 2004 a 2005 se zvýšil příspěvek salda ZO. Domácnosti pokulhávaly z důvodu harmonizace nepřímých daní, Společnou zemědělskou politikou a jednotným celním režimem s Evropskou unií. Očekávání lidí ohledně vstupu do EU bylo negativní, co se týče cen potravin. Z tohoto důvodu klesaly příspěvky domácností v letech 2004 a 2005.

Jak je zřejmé z tabulky č. 3 pouze rok 2001 splňoval naši hypotézu, že domácnosti přispívají k růstu HDP jednou polovinou čili 50 procenty. Rok 2003 obsahoval největší příspěvek výdajů domácností, a to 83,54 %. Naopak nejnižší příspěvek byl zaznamenán v roce 2009. Je však nutno říci, že domácnosti jsou vcelku stabilním komponentem výdajové metody. Výdaje nezažívají tak velké poklesy a růsty v korelaci s vývojem HDP jako např. u změny zásob.

4.2.2 Příspěvek vlády k vývoji HDP

Co se týče příspěvků vlády na vývoj HDP, nejvyšší příspěvky dosahovala vláda do roku 2003. Rok 2004 se ocitl v záporných číslech, resp. v záporných procentech, a to - 0,829 %. Od roku 2005 nepřispívala vláda na vývoj HDP přes 1 %. Od roku 2005 se drží trend lehce nad 0 %, jinými slovy se jedná o stabilní trend. Jednotlivé příčiny těchto výkyvů jsou popsány v kapitole 4.2.1.

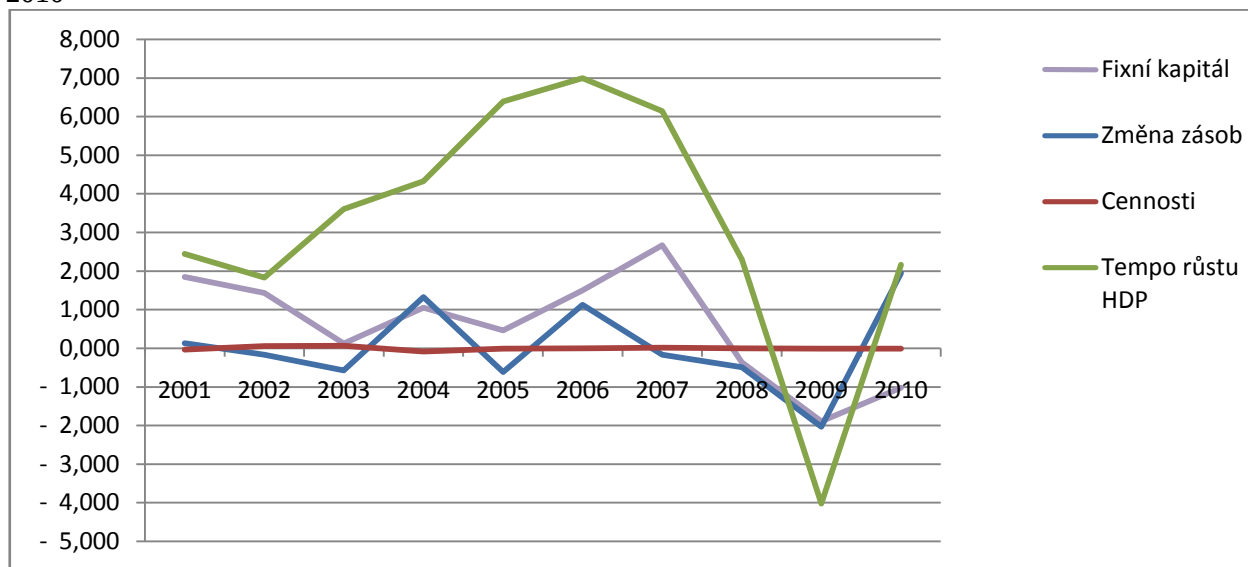
4.2.3 Příspěvek neziskových institucí k vývoji HDP

Neziskové instituce mají limit blížící se nule. V letech 2001 a 2002 se příspěvek neziskových institucí pohyboval mírně pod 0 %, ale od roku 2003 se příspěvky drží stabilně v kladných hodnotách. Tyto příspěvky nepřesáhnou hranici 0,1 %. Je všeobecně známo, že hodnota neziskových institucí zaujímá jen velmi nepatrnou část na celkovém HDP. U

příspěvků neziskových institucí k vývoji HDP není toto pravidlo výjimkou. Ostatně, i tento názor byl nepřímo ověřen v analýze.

Pro vizuální představu zobrazuji níže uvedený graf, který zobrazuje procentuální příspěvky jednotlivých složek tvorby hrubého kapitálu v letech 2000 až 2010.

Graf č. 4 - 6: Příspěvky jednotlivých složek tvorby hrubého kapitálu k vývoji HDP v letech 2000 - 2010

Zdroj: ČSÚ, vlastní úprava

4.2.4 Příspěvek fixního kapitálu k vývoji HDP

Fixní kapitál přispíval k vývoji HDP v letech 2000 a 2010 kolísavě. Do roku 2006 se pohyboval fixní kapitál nad 1 %, výjimkou byly roky 2003 a 2005. Obzvláště v roce 2003 byl příspěvek velmi nízký, a to 0,120 % v porovnání s vývojem HDP, který byl 3,602 %. Rok 2005 sice obsahoval vyšší příspěvek než v roce 2003, a to 0,461 %, avšak v konfrontaci s vývojem HDP (6,382 %), se jednalo o velmi nízký příspěvek fixního kapitálu. V roce 2002 činil příspěvek 1,427 %, což se velmi blížilo hodnotě tempu růstu HDP, jež nabíralo hodnoty 1,833 %.

Od roku 2005 příspěvky fixního kapitálu zažily stoupající trend, tento trend vydržel až do roku 2007. Důvodem je přistoupení do EU a následkem byl příliv zahraničních investic. V roce 2007 příspěvky fixního kapitálu dosahovaly svého maxima v celkové výši 2,666 %. Od roku 2008 se příspěvky fixního kapitálu pohybovaly v záporných číslech. Tyto záporné příspěvky signalizují hospodářskou krizi. Vůbec nejhorší rok 2009 pro Českou republiku zaznamenal nejnižší příspěvek fixního kapitálu v hodnotě -1,893 %. Příspěvek fixního kapitálu k tempu růstu HDP v roce 2009 potvrzuje, že tento rok byl pro Čes-

kou republiku nejhorší, co se týče hospodářské situace za poslední dekádu. Dá se říci, že příspěvky fixního kapitálu plus minus kopírují tempo růstu HDP.

4.2.5 Příspěvek změny zásob k vývoji HDP

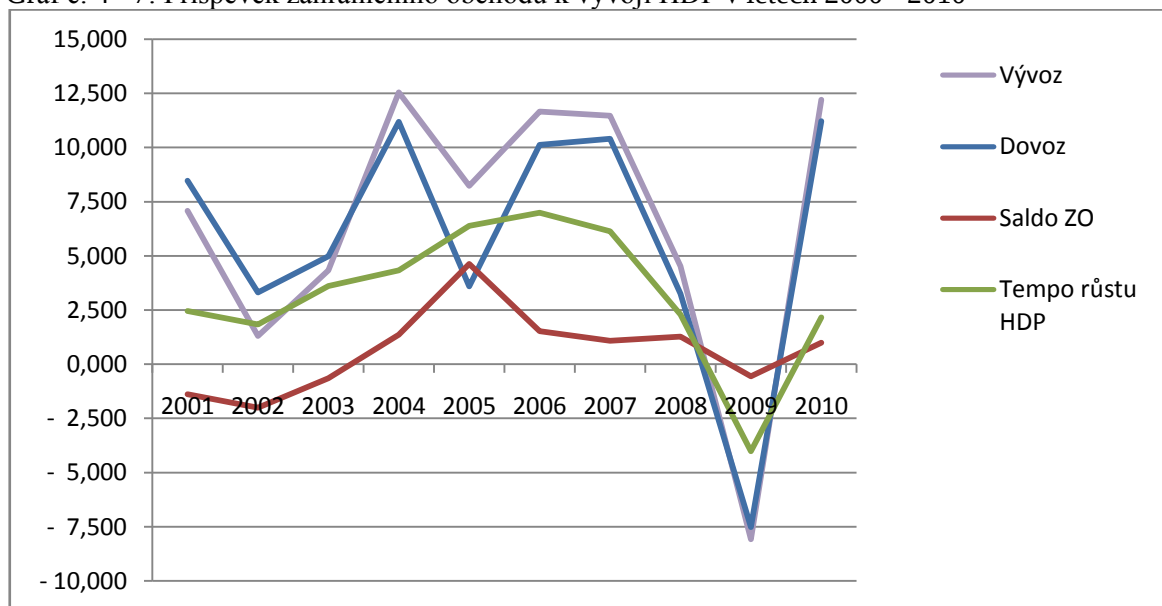
Jak je vidět na grafu č. 6, změna zásob je nejvíce nestabilní složkou tvorby hrubého kapitálu, co se týče příspěvků k vývoji HDP. ČR zažila před vstupem a po vstupu do EU velmi kolísavé období. Od roku 2006 příspěvky změny zásob na vývoji HDP prudce klesaly. Pro odbyt nebylo místo. Na skladech se shromažďovaly zásoby. Firmy omezovaly výrobu. Ke všemu se ještě přidává negativní očekávání a firmy musí prodávat zbylé zásoby umístěné na skladech.

4.2.6 Příspěvek cenností k vývoji HDP

Cennosti nepřispívají k vývoji HDP výše než 0,1 %. Mají limit blížíci se 0, stejně tak jako výdaje neziskových institucí.

Poslední kategorií ve výdajové metodě se objevuje zahraniční obchod. Jelikož ČR lze charakterizovat jako malou, otevřenou ekonomiku závislou na vývozu, zahraniční obchod je pro ni důležitou složkou. Uvádím graf, který zaznamenává příspěvky zahraničního obchodu k vývoji HDP.

Graf č. 4 - 7: Příspěvek zahraničního obchodu k vývoji HDP v letech 2000 - 2010

Zdroj: ČSÚ, vlastní úprava

Vývoz přispívá k vývoji HDP nejvíce, avšak musíme mít na zřeteli, že dovoz tento příspěvek „tlumí“. Rozhodující pro nás je čistý vývoz neboli saldo zahraničního obchodu. Před vstupem do EU příspěvek dovozu převyšoval nad vývozem. Od vstupu do EU příspěvek vývozu předčil dovoz. Od roku 2007 se tento rozdíl vyrovnával a docházelo k vyrovnaným příspěvkům z obou stran. Stejně jako komponent změna zásob, tak i příspěvek salda zahraničního obchodu kopíruje tempo růstu HDP. Rok 2005 zaznamenal svůj nevyšší příspěvek k vývoji HDP díky vstupu do EU. Příští rok docházelo ke snížení příspěvku. Tento pokles mohl být předzvěstí horších časů, jako je hospodářská krize, resp. recese. Saldo ZO v roce 2009 potvrzuje, že jde o nejhorší rok hospodářské recese.

Pokud se vrátím k ověření druhé hypotézy, zda domácnosti přispívaly k růstu HDP jednou polovinou, zjišťuji, že zvolená hypotéza neplatí. Pouze v roce 2001 činil příspěvek domácností k vývoji HDP jednou polovinou. V ostatních letech činil rozdíl od 50 % minimálně 10 procentních bodů.

5 Závěr

Co se týče objasnění systému národního účetnictví, jeho historie, významu, v rámci tématu této práce, byl cíl splněn. Vysvětlil jsem také nominální a reálný HDP, deflátor HDP. Stěžejním bodem této práce byla jedna z metod výpočtu hrubého domácího produktu. Pro úplnost jsem ozřejmil též výrobní a důchodovou metodu. Představil jsem a následně popsal jednotlivé složky výdajové metody. V analytické části jsem ověřil 2 hypotézy, které se týkaly období 2000 – 2010.

První hypotéza, zda výdaje domácností dosahují poloviny celkového HDP v každém roce, byla shledána za platnou. Druhou a poslední hypotézou bylo, zda výdaje domácností přispívají také jednou polovinou k vývoji hrubého domácího produktu. Tato hypotéza se stala neplatnou.

Na analýzu HDP v období 2000 – 2010 měl vliv především vstup ČR do EU, a hospodářská krize, resp. recese.

Uvádím alternativní ukazatel, který se jmenuje index šťastné planety (Happy planet index - HPI). Hrubý domácí produkt je bezesporu nejvíce sledovaným makroekonomickým ukazatelem. Mnoho zemí, resp. vlád dává HDP na stejnou váhu s blahobytem. Tvrdí, pokud bude růst reálný HDP, budeme se mít lépe. Toto mínění vzbuzuje u mnoho lidí pochyby. A tak vědci konstruují různá jiná měřítka, která v budoucnu mají nahradit HDP, jako například Happy planet index. Ukazatel HDP v sobě zahrnuje pouze hodnotu vyprodukovaných statků a služeb. Naopak happy planet index v sobě zahrnuje spoustu aspektů. Mezi tyto hlediska patří zejména kvalita životního prostředí a jeho dlouhodobá udržitelnost. Lidé žijící ve státu s nízkým HDP mohou být šťastnější než obyvatelé státu s vysokým HDP. Lidé vidí za pokrokem jen finanční či ekonomickou definici. Organizace New Economics Foundation zveřejnila graf vytvořený společností Gallup na základě výzkumu, kde na vodorovnou osu pokládá ekologickou zátěž a na svislou osu délku šťastného života. Jinak řečeno vodorovná osa představuje kvalitu života a svislá osa ztělesňuje kvantitu. USA a země Západní Evropy sice žijí v relativním blahobytu, ale nešetří vzácnými zdroji, mnoho utrácí. Africké země nežijí v blahobytu, nedožívají se vysokého věku. Naopak země Latinské Ameriky se mají ze všech nejlépe. Nejlépe si vede Kostarika. Zde průměrná délka života činí 78 let, celková spotřebovaná elektřina pochází z 99 % z obnovitelných zdrojů. Kostarika v roce 1949 zrušila armádu. Dále se zavázala, že do roku 2021 skončí s produkováním oxidu uhličitého. Cílem všech alternativních indexů je zo-

hlednit nejen ekonomickou výkonnost zemí, ale také opravdový blahobyť, dlouhodobou udržitelnost ekologického prostředí a další aspekty, které nejsou v HDP zahrnuty.

6 Zdroje

- 1 **HRONOVÁ, Stanislava, HINDLS, Richard. 2000.** *Národní účetnictví - koncept a analýzy*. Praha : C. H. Beck, 2000. str. 258. ISBN 80-7179-235-7.
- 2 **<http://www.cnb.cz>.** Česká národní banka. www.cnb.cz. [Online] [Citace: 25. duben 2011.]
http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/zpravy_o_inflaci/boxy_a_prilohy.html.
- 3 **<http://www.czso.cz>.** ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. <http://www.czso.cz>. [Online] [Citace: 29. duben 2011.] http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/hdp_cr.
- 4 **KADEŘÁBKOVÁ, Anna. 2003.** *Základy makroekonomické analýzy*. Příbram : autor neznámý, 2003. str. 175. 80-86131-36-X.
- 5 **PAVELKA, Tomáš. 2007.** *Makroekonomie - základní kurs*. Praha : MELANDRIUM, 2007. str. 278. 978-80-86175-58-4.
- 6 **SAMUELSON, Paul A., NORDHAUS, William D. 2007.** *Ekonomie*. 18. vydání. Praha : autor neznámý, 2007. 978-80-205-0590-3.
- 7 **SPĚVÁČEK, Vojtěch. 1999.** *Makroekonomická analýza a prognóza*. Praha : VŠE, 1999. str. 119. 80-7079-922-6.
- 8 **STUTELY, Richard. 2002.** *Průvodce ekonomickými ukazateli - Jak porozumět ekonomii*. [editor] Martina Pátková. [překl.] Oldřich a kol. Dědč. 1. vydání. Praha : The Economist, 2002. str. 247. 80-7183-278-2.

7 Přílohy

Tabulka č. 7-1: Výdaje na hrubý domácí produkt, běžné ceny v mil. Kč, sezónně očištěno

Rok	Výdaje na konečnou spotřebu				Tvorba hrubého kapitálu				Zahraniční obchod			HDP
	Domácností	Vlády	Nezisk. institucí	Celkem	Fixního	Změna zásob	Cenností	Celkem	Vývoz	Dovoz	Saldo ZO	Celkem
2000	1 135 483	460 933	14 526	1 610 942	612 469	31 598	2 907	646 974	1 390 302	1 456 936	-66 634	2 191 282
2001	1 207 789	496 667	13 381	1 717 837	659 288	34 212	2 258	695 758	1 540 054	1 599 230	-59 176	2 354 419
2002	1 248 407	549 494	14 271	1 812 172	677 787	22 557	3 810	704 154	1 485 045	1 536 402	-51 357	2 464 969
2003	1 317 292	603 175	15 030	1 935 497	687 468	8 219	5 364	701 051	1 593 254	1 652 175	-58 921	2 577 627
2004	1 398 377	621 586	17 693	2 037 656	727 182	40 714	3 284	771 180	1 968 815	1 966 496	2 319	2 811 155
2005	1 442 242	658 458	21 787	2 122 487	741 894	20 013	2 891	764 798	2 151 805	2 057 083	94 722	2 982 007
2006	1 538 268	686 984	24 565	2 249 817	796 313	66 668	2 878	865 859	2 467 571	2 357 619	109 952	3 225 628
2007	1 660 708	717 040	27 991	2 405 739	890 280	63 963	3 447	957 690	2 835 966	2 660 283	175 683	3 539 112
2008	1 803 428	752 825	30 337	2 586 590	883 176	46 293	3 482	932 951	2 840 572	2 672 857	167 715	3 687 256
2009	1 805 183	798 957	32 592	2 636 732	814 039	-27 064	3 657	790 632	2 511 786	2 309 979	201 807	3 629 171
2010	1 835 152	805 288	34 071	2 674 511	771 066	43 856	3 657	818 579	2 905 068	2 730 539	174 529	3 667 619

Zdroj: ČSÚ

Tabulka č. 7-2: Výdaje na hrubý domácí produkt, stálé ceny, průměr předchozího roku = 100, sezónně očištěno

Rok	Výdaje na konečnou spotřebu				Tvorba hrubého kapitálu				Zahraniční obchod			HDP
	Domácností	Vlády	Nezisk. institucí	Celkem	Fixního	Změna zásob	Cenností	Celkem	Vývoz	Dovoz	Saldo ZO	Celkem
2000	1 101 577	443 565	13 847	1 558 989	590 684	31 675	2 833	625 192	1 347 596	1 372 886	-25 290	2 158 891
2001	1 162 173	477 612	12 698	1 652 483	652 851	34 531	2 175	689 557	1 545 414	1 642 551	-97 137	2 244 903
2002	1 234 097	529 922	13 263	1 777 282	692 893	30 270	3 570	726 733	1 570 837	1 677 284	-106 447	2 397 568
2003	1 322 578	588 753	15 151	1 926 482	680 740	8 514	5 364	694 618	1 591 999	1 659 350	-67 351	2 553 749
2004	1 354 580	581 806	16 399	1 952 785	714 571	42 407	3 241	760 219	1 916 681	1 940 615	-23 934	2 689 070
2005	1 434 237	639 489	17 753	2 091 479	740 134	23 383	3 057	766 574	2 200 310	2 067 809	132 501	2 990 554
2006	1 516 530	666 216	24 489	2 207 235	786 442	53 536	2 868	842 846	2 499 396	2 359 020	140 376	3 190 457
2007	1 613 501	690 487	27 706	2 331 694	882 305	61 372	3 449	947 126	2 837 733	2 693 088	144 645	3 423 465
2008	1 717 906	724 741	29 477	2 472 124	877 200	46 797	3 420	927 417	2 996 311	2 775 418	220 893	3 620 434
2009	1 798 970	772 326	32 736	2 604 032	813 394	-28 510	3 264	788 148	2 543 033	2 396 100	146 933	3 539 113
2010	1 810 740	801 092	34 231	2 646 063	776 920	43 517	3 179	823 616	2 954 993	2 717 007	237 986	3 707 665

Zdroj: ČSÚ